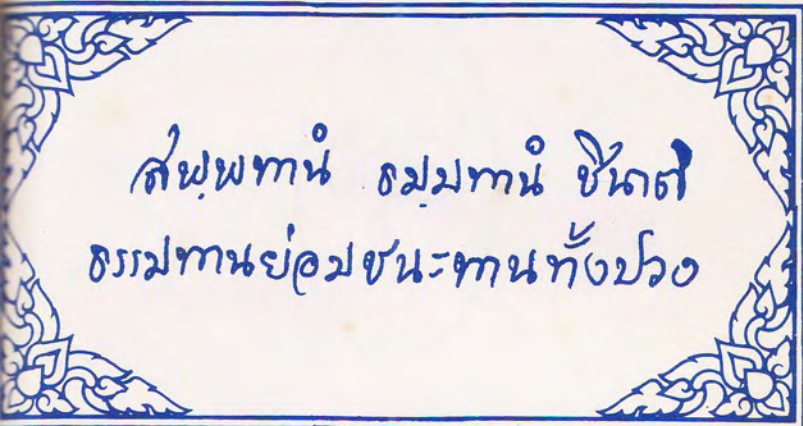

ราชธรรมกับการพัฒนาสังคม
สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)

สัพพทานํ อมมทานํ ชีนาถ
อรรพทานญ่อมชน=ทานทังปวอ

ราชธรรมกับการพัฒนาสังคม

สมเด็จพระญาณสังวร
(เจริญ สุวฑฺฒโน)

คำนำ

ในการบำเพ็ญกุศลวันที่ ๓ ตุลาคม ของทุกปี ได้จัดพิมพ์หนังสือทางพุทธศาสนาสำหรับแจกแก่ผู้มาร่วมบำเพ็ญกุศลด้วยทุกคราวมา เพื่อเป็นธรรมทานอีกส่วนหนึ่ง สำหรับในปีี้คุณสุขสันต์ จงพิพัฒน์ยิ่ง แห่งโรงพิมพ์เสียงเชียง ได้ขออนุญาตจัดพิมพ์พระธรรมเทศนามงคลวิเสสภคาและปาฐกถาพิเศษ เกี่ยวกับทศพิธราชธรรมและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ซึ่งได้แสดงในต่างวาระต่างโอกาส เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการทั่วไปและเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชพลีด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณปกเกล้าปกกระหม่อม ก็ได้อนุญาตตามกุศลเจตนา

สำหรับเรื่องต่างๆ ในหนังสือที่พิมพ์ขึ้นในสภนี้ ล้วนแสดงถึงพระราชกัลยาณจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งในพระราชอาณาจักรและในทางศาสนาจักร ที่ควรแก่การยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง ในการบำเพ็ญประโยชน์ ทั้งเพื่อตนเองและส่วนรวมได้เป็นอย่างดี เป็นกรณีเยที่ควรแก่การเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ฉะนั้นหนังสือนี้คงจะอำนวยสาระประโยชน์และสารถธรรมแก่ผู้อ่านทั่วไปตาม

ควร สมตามเจตนาของผู้จัดพิมพ์

ขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

ขออำนวยการแก่คุณสุขสันต์ จงพิพัฒน์ยิ่งและครอบครัว และ
อำนวยการแก่ผู้ร่วมบำเพ็ญกุศลในโอกาสนี้ทุกท่าน.

ศก. พระสุภานุรักษ์

๓ ตุลาคม ๒๕๓๐

คำปรารภ

ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ นับว่าเป็นปีที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับชาวไทย เพราะเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖๐ ซึ่งเป็นที่ปลื้มปิติของประชาชนชาวไทยทั่วไป จึงได้มีการเฉลิมฉลองเพื่อเทิดพระเกียรติในลักษณะต่าง ๆ กันทั่วไป ข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นประชาชนคนไทยภายใต้พระบรมโพธิสมภารคนหนึ่ง ก็ใคร่จะได้มีส่วนร่วมในการเฉลิมฉลองเพื่อเทิดพระเกียรติในครั้งนี้ด้วย แม้จะเป็นเพียงส่วนเล็กน้อย ทั้งนี้ก็ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพเจ้าเห็นว่าพระธรรมเทศนาและคำบรรยายพิเศษของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร เกี่ยวกับทศพิชราชธรรมและพระราชกรณียกิจ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องมีคุณค่าและเหมาะสมยิ่งสำหรับที่จะพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสนี้ เพราะเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงพระราชจริยวัตร และพระมหากรุณาธิคุณ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อประเทศชาติและประชาชนอย่างล้นพ้น เป็นสิ่งที่เราชาวไทยควรยึดถือ

เอาเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรชีวิตและทำประโยชน์ต่อสังคม
ได้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ขออนุญาตเจ้าพระคุณสมเด็จพระ
พระญาณสังวร จัดพิมพ์พระธรรมเทศนาและคำบรรยายชุดนี้
ออกเผยแพร่ เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชพลีเนื่องในวโรกาส
อันเป็นมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบพุทธศักราช
๒๕๓๐ นี้

อนึ่ง เพื่อเป็นการบูชาคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณ
สังวร ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะอย่างยิ่งของข้าพเจ้าและครอบครัว
ด้วย จึงได้กราบขออนุมัติเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร
จัดพิมพ์บทนิพนธ์ชุดนี้ถวายเพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ ในการบำเพ็ญกุศล
คล้ายวันเกิดของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ในวันที่ ๓ ตุลาคม
๒๕๓๐ นี้

จึงหวังว่าบทนิพนธ์ชุดนี้คงจักอำนวยประโยชน์แก่
ผู้สนใจทั่วไป

นายสุขสันต์ จงพิพัฒน์ยิ่ง

๓ ตุลาคม ๒๕๓๐

โรงพิมพ์เลียงเชียง (ต้นตระกูลเลียงเชียง)

๒๒๓ ถนนบำรุงเมือง สำราญราษฎร์

กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๒๒๒๔๘๑๖, ๒๒๓๘๕๓๕

สารบัญ

พระมงคลวิเสสเถา.....	๑๑
ทศพิธราชธรรม ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.....	๓๕
ทศพิธราชธรรม และพระราชกรณียกิจ ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.....	๖๓
พระบรมราโชวาท เรื่อง คุณธรรม ๔ ประการ.....	๘๓

พระมงคลวิเสสกถา

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)

วัดบวรนิเวศวิหาร

รับพระราชทานถวาย

ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมมหาราชวัง

วันเสาร์ที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๒.๐๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส	
อายุ วณฺณ ยสฺส กิตฺติ	สคฺคํ อูจฺจจากุสิฺนตํ
รติโย ปตฺตยาเนน	อุพารา อปราปรา
อปฺปมาทํ ปสฺสํนฺติ	ปฺปญฺณกิริยาสุ ปณฺทิตา
อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺโต	อธิคฺคณฺหาติ ปณฺทิตอ
ทิฏฺฐเช รมฺเม จ โย อตฺโต	โย จตฺโต สมฺปรายิกอ
อตฺตลภิสฺมยา ธีโร	ปณฺทิตอติ ปวฺจจฺตี - ติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายเป็นศิษย์ในพระมวงคลวิเสสภ
 ฆลงพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถา
 มังกลานุโมทนา ในพระมหามงคลสมยาภิลักขิตกาลเฉลิมพระชนม-
 พรรษา สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
 ทรงพระราชปรารภมหาสิริมงคลวาระนี้ ที่ตรงกับมงคลสุรยดิทินกาล
 แห่งบรมราชสมภพ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดพระราช
 พิธีการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายเป็นมงคลวิเสส เหตุแห่งสรรพ
 สุขมณูญอคุณผล อาทิทานมัยสีลมัยฌวานามัยบุญกิริยา เป็นไปใน
 พระพุทธานุภาพอันตรัย อติศัยอนุตตรบุญเขต ประกอบด้วยสมณเพศ
 บริษัทเป็นต้น ทรงแผ่พระราชกัลยาณจิตถวายเป็นส่วนพระราชกุศล
 อุทิศส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศล ในอดีตพระ
 มหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระ

องค์ ทุกท่านผู้อภิบาลป้องกันรักษาพระมหाराชาธิราชเจ้าและสถาบัน
ทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวง
เพื่อความเจริญความเกษมสุขสวัสดิ์ ไปในพระราชวงศ์มุขมหา-
อมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ สมณะชีพรามณ์อาณาประชาราษฎร์
ทั่วทั้งนั้น พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเศษ เหตุให้ทรง
ได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน์อ้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพ
น้อยใหญ่และมนุษย์ ให้ทรงบริสุทธิ์สถาพรในพระสิริราชย์มหิ-
สวรรยาธิปัตย์ เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์เกษมจากสรรพโรค
สรรพอุปัทวันตราย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็น
บุญราศีบุญนิธิสุขุบายมงคลวิเศษปโยคสมบัติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์
อิฏฐกัณตมณาปผล คืออายุ วรรณ สุข ยศ สวรรค์ สมด้วยนิคมกถา
ประพันธ์แห่งพระสูตรพุทธภายิตตรัสประทานโอวาทแก่นาถปิณ-
ตีกถุหบดีว่า

อายุ วรรณ ยศ กิตติ	สกุคฺ อัจจจากุสินต์
รติโย ปตฺถยานน	อุพารา อปราปรา

เป็นต้น มีความว่า เมื่อนรชนมาปรารถนาอายุ วรรณ ยศ เกียรติ
สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีเกษมสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป
พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปในสันดานเถิด สามารถ
เป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ
ความไม่ประมาทในบุญกิริยา การทำบุญทั้งหลายอันเป็นไปในกาย

วาจาจิต และกุศลสุจริตซึ่งเป็นไป ณ ภูมิ ๔ คือ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โลกุตระทุกประการ บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมยึด ประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในทิฏฐุธรรมภพนี้ และประ-
โยชน์เป็นไปในสัมปรายภพหน้า เพราะอาศัยความบรรลุประโยชน์
ที่ประสงค์ทั้งภพนี้และภพหน้า ท่านจึงสรรเสริญผู้ทรงปัญญาว่าเป็น
บัณฑิต ดำเนินไปในประโยชน์กิจด้วยปัญญา ความไม่ประมาทเป็น
เหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ด้วยประการฉะนี้

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภาร
เจ้าทรงบำเพ็ญโดยกำลังพระปัญญาบารมีและอัปมาทธรรม เป็น
ปฏิปทาให้อริยวิบุลผล มีอายุเป็นต้น เป็นไปโดยชอบต้องตามสุกโต
วาทสัมมาปฏิบัติด้วยประการฉะนี้

อิโต ปรั ปวกุขามิ

ตํ ตํ วิเสตมจฺกุลํ

มหาราชชาธิราชสุต

คุณาลงฺการสมมุตํ

วุจฺจมานํ หิ สุตฺวาน

โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต

อุปฺปชฺเชยฺย นรินฺทสุต

โสมนสุตฺตมนุปฺปกํ

ภิชฺชโย สมฺปาทเน จิตฺตํ

ปณฺธิเช ตทนนฺตรํ

เตนาปิจ ชนินฺทสุต

โสตฺถิ จ มจฺกุลํ สฺสียา

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานพรณนาพระราชจริยาสาธูปปฏิบัติ ที่ตั้ง
แห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่งซึ่งได้ชื่อว่ามงคลวิเสส เป็นพระคุณอลัง
การ มีพร้อมบริบูรณ์ในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า
เมื่อได้ทรงสดับแล้ว ทรงปัจจเวกษณ์ถึงโดยกำลังพระปรีชา ก็จัก

เกิดพระปิตีปราโมทย์มีกำลัง แต่นั่นก็จักตั้งพระราชหฤทัยบำเพ็ญ
 เพิ่มพูนให้บริบูรณ์ยิ่ง สรรพสิ่งสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลก็จักเกิดเป็น
 มหาผลแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ข้อนี้นี้สมด้วยประพันธ
 ภาดาที่บัณฑิตรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณ
 กาล กราบทูลให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ว่า

ทาน สีส ปริจาค

อาชรว มทุทว คป

อกุโธ อวิหีสญจ

ขนุติญจ อวิโรธน

อิจเจเต กุสเล ธมฺเม

จิต ปสุสาหิ อตุตฺถนิ

ตโต เต ชายเต ปิตี

โสมนสุสญจนปุก

ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
 ทรงพิจารณาพระธรรมส่วนชอบอันตั้งอยู่ในพระองค์ คือทาน สีล
 บริจาค ความตรง ความอ่อนโยน ตบะ คือความเพียร เมตตาคือ
 ความไม่โกรธ กรุณาคือความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความไม่
 ทำให้ผิดดั่งนั้น ๆ เถิด แต่นั้นพระปิตีโสมนัสจักมีขึ้นในพระองค์มิใช่
 น้อย

ก็แลพระราชจริยาซึ่งเป็นคุณาภรณ์อลงกต สมเด็จบรมบพิตร
 พระราชสมภารเจ้าทรงมีอเนกนัย พันวิสัยที่จะรับพระราชทาน
 พรรณนาในกถามรรคเพียงกัณฑ์เดี๋ยวนี้ จะรับพระราชทานบรรยาย
 แต่โดยเอกเทศ

ในศก (๒๕๒๕) นี้ จะขอรับพระราชทานถวายวิชันนาพระ
 คุณพิเศษส่วนอดีตสมบัติด้วยวิริยะและขันติ ส่วนปรหิตปฏิบัติ จะ

รับพระราชทานถวายวิชาด้วยรัฐาภิบาลนโยบายพอเป็นนิตศนัย

วิริยะ ความเพียร ตามศัพท์ว่าความเป็นผู้กล้า ทั้งในทาง
 ละไม่ทำ ทั้งในทางทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น เมื่อแสดงโดยทั่วไปก็เป็นคำ
 กลาง ๆ อาจเพียรทำชั่วก็ได้ ทำดีก็ได้ แต่ทางพระพุทธศาสนาสอน
 ให้เพียรในทางดี คือให้เพียรละเว้นไม่ทำชั่ว ให้เพียรทำดี ดังที่สอน
 ให้มีประธานะ การตั้งความเพียร ๔ สถาน คือเพียรระวังบาปอกุศลที่
 ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เรียกว่าสังวรประธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิด
 ขึ้นแล้ว เรียกว่าปหานประธาน เพียรทำบุญกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
 เรียกว่าภาวนาประธาน เพียรทำบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งอยู่และเจริญ
 ยิ่งขึ้น เรียกว่าอนุรักษนาประธาน ในการตั้งความเพียรดังกล่าว ให้มี
 คันทะ พอใจ วิริยะ เพียรพยายาม จิตตะ เอาใจใส่ไม่ทอดธุระ วิมังสา
 พิจารณาใคร่ครวญให้รู้จักผิดชอบควรละควรทำเป็นต้น ทั้ง ๔ นี้
 เรียกว่าอิทธิบาท ธรรมที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จ ตั้งต้นแต่สำเร็จ
 ประธานทั้ง ๔ เป็นเครื่องละโกศชชะ ความนอนจม คือเกียจคร้าน
 ลักษณะอาการของความเพียรที่ตั้งขึ้นได้ทรงตัวอยู่ได้ ก้าวหน้าไปได้
 เรียกว่าธาตุ กำหนดเป็น ๓ คืออาร์มภธาตุ เริ่มต้นทรงตัวขึ้น นิกม
 ธาตุ ทรงตัวดำเนินไป ปรักมธาตุ ทรงตัวก้าวหน้าไป คือความเพียร
 ตั้งขึ้นได้ และดำเนินก้าวหน้าไป ไม่ล้มเลิกลง ในเมื่อมีลักษณะการ
 ทรงตัวทั้ง ๓ นี้ประคองอยู่จนกระทั่งบรรลุความสำเร็จ

วิริยะ เป็นบารมีข้อที่ ๕ ที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาเป็น
 อันมาก ในทศชาติแสดงมหาชนกชาดกในทางเชื่อมด้วยความเพียร

มีเรื่องอยู่ว่า พระมหาชนก พระโอรสแห่งพระเจ้ากรุงมิดิลา ต้องพลัดถิ่นไปประทับในต่างประเทศตั้งแต่ทรงอยู่ในพระครรภ์ของพระมารดา มีจิตใจกล้าหาญ มีความเพียรแรงกล้า ได้ขึ้นเรือบรรทุกสินค้าข้ามมหาสมุทรเพื่อไปสู่สุวรรณภูมิ เรือได้ถูกคลื่นลมร้ายแรงอับปางลงในท่ามกลางมหาสมุทร พระมหาชนกได้ว่ายน้ำมุ่งกรุงมิดิลาโดยไม่ย่อท้อจนถึงวันที่ ๗ เทพธิดารักษามหาสมุทรซอมณีเมขลาได้ผ่านมาพบ จึงได้ตั้งปัญหาถามว่า เพียรว่ายน้ำไปเพื่อประโยชน์อะไร ผลสำเร็จคือความตาย พระมหาชนกได้ตอบโดยความว่า ข้าพเจ้าได้ตรองเห็นโลกวัตร ข้อวัตรปฏิบัติของโลก ตรองเห็นผลดีของความพยายามจึงพากเพียรอยู่กลางมหาสมุทรทั้งที่ไม่เห็นฝั่ง เมื่อเพียรทำกิจของบุรุษ ก็เชื่อว่าไม่เป็นหนี้ญาติ ไม่เป็นหนี้เทวดา ไม่เป็นหนี้มารดาบิดา ไม่ต้องเดือดร้อนในภายหลัง คนในโลกนี้ประกอบการงานสำเร็จบ้างไม่สำเร็จบ้าง เห็นกันอยู่ คนอื่นจมไปแล้วก็ตาม ข้าพเจ้าจะว่ายน้ำข้ามต่อไป ข้าพเจ้าได้เห็นท่านผู้เป็นเทวดาในที่ใกล้ ก็จักเพียรพยายามต่อไปให้ถึงฝั่งสมุทร เทพธิดาได้ฟังถ้อยคำของพระมหาชนกอันแสดงถึงจิตใจที่ตั้งมั่นในความเพียรพยายามของตนเอง ทำกิจที่บุรุษพึงทำ ไม่ท้อถอย เพียรไปให้ถึงฝั่งสมุทร เทวดาจึงได้ช่วยนำพระมหาชนกไปส่งถึงกรุงมิดิลา เรื่องนี้พึงเห็นสารคดีเป็นพิเศษได้ ว่าพระมหาชนกมิได้หวังพึ่งเทวดา แต่คิดพึ่งตนเองมาตั้งแต่ต้น เมื่อเห็นเรือจะอับปาง ก็คิดเตรียมตนว่ายน้ำ แล้วก็เพียรว่ายน้ำมุ่งให้ถึงฝั่งให้จงได้ตลอดเวลาหลายวัน เมื่อเทวดามาปรากฏกล่าว

ชักชวนให้ท้อแท้หมดกำลังใจ ก็ไม่ยอมทิ้งความเพียร คงมีใจเข้มแข็งมั่นคง มุ่งเพียรว่ายน้ำจนกว่าจะตายไปกับความเพียร ทั้งที่เห็นเทวดาอยู่เฉพาะหน้าก็ไม่ขอให้เทวดาช่วย ตั้งหน้าช่วยตนด้วยตนเองต่อไป เทวดาจึงได้เข้าช่วย บุคคลเช่นนี้เองเรียกว่าเป็นผู้ที่เทวดาช่วย คือความเพียรนี้เองที่พึงเห็นว่าเป็นเทวดา เมื่อจับทำงานที่แรก มักเห็นความเพียรเป็นความยากลำบากน่าเบื่อหน่าย ต่อเมื่อเพียรไปจนใกล้สำเร็จ ก็จะเห็นว่าความเพียรนี้เป็นเทวดาขึ้นมาทันที ลืมความเหนื่อยยาก เพราะเห็นผลที่ทำให้ปลื้มใจอยู่เบื้องหน้าแล้ว ผู้ที่เคยพากเพียรเหนื่อยยากในการทำงานที่จะอำนวยผลที่ปรารถนาอย่างยิ่ง เมื่อใกล้จะสำเร็จผลย่อมจะรู้สึกเห็นดังนี้อยู่ด้วยกัน เพราะงานที่จะสำเร็จผลแน่นอน ย่อมมีทางทะลุปรุโปร่งเป็นอันสงฆ์ของความเพียรที่ผุดขึ้นมาให้เห็นชัด คนเกียจคร้านจะไม่มีโอกาสได้เห็นเทวดาคืออันสงฆ์ของความเพียร

วิริยบารมีของพระโพธิสัตว์แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

วิริยบารมี ได้แก่เพียรที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักเพียรเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน

วิริยอุพบารมี ได้แก่เพียรที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักเพียรเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน

วิริยปรมัตถบารมี ได้แก่เพียรที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักเพียรเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิตของตน

ขันติ ความอดทน ความทนทาน อย่างสามัญมีความอดกลั้นเป็นลักษณะ เรียกว่า อธิวาสนขันติ ขันติคือความอดกลั้น เช่นทนตรากตรำต่อหนาวร้อนหิวระหายนเป็นต้น ทนลำบากต่อทุกขเวทนาในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ทนต่อเจ็บใจต่อถ้อยคำจาบจ้วงล่วงเกิน เพราะสิ่งที่อดทนเหล่านี้มีเกิดขึ้นอยู่ที่กายใจ ปราภภูมิหนาวร้อนหิวระหายน มีทุกขเวทนา มีเจ็บใจ จึงอดกลั้นไว้ หนาวร้อนหิวระหายน ก็อดกลั้นตามที่ควรอดกลั้น เจ็บปวดก็อดกลั้น ไม่ร้องทรมทุราย เจ็บใจก็อดกลั้น ไม่แสดงอาการโกรธร้ายแรงทางกายวาจา อดกลั้นให้อยู่ในใจ และพิจารณาระบายออก ทำใจให้ผ่อนคลาย ไม่ให้เครียด ให้สงบ ใจจึงแจ่มใสชุ่มชื้น กายก็สงบเป็นปกติ อาการดังนี้เรียกว่าโสรัจจะ ที่แปลว่าความเสงี่ยม คือสงบปกติ ขันติที่สมบูรณ์จึงต้องมีโสรัจจะประกอบอยู่ด้วย การหัดอดกลั้นและทำใจให้สงบเป็นปกติในเวลาถูกต้องอนิฏฐารมณ์ คือเรื่องที่ไม่ชอบ ย่อมยากในตอนแรก แต่เมื่อหัดปฏิบัติไปบ่อยเข้า ก็จะง่ายขึ้น จนถึงทำจิตให้สงบเป็นปกติได้ มีอาการมั่นคง มีอารมณ์อะไรมากระทบกระทั่งก็ไม่กระเทือน ขันติก็เลื่อนขึ้นเป็นมีความทนทานเป็นลักษณะ เรียกว่าตติศึกษาขันติ ขันติคือความทนทาน ดังที่ตรัสไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ว่า **ขันติ** ปรมํ ตโป ตีติกุขา ขันติคือความทนทานเป็นคระอย่างยิ่ง

ขันติเป็นอสังการวิเศษ อำนวยผลแก่ผู้ที่มีอยู่ทุกคน เพราะผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งอดทน สงบเป็นปกติ ทนทานได้ในทุกสถานการณ์ ย่อมเชื่อได้ว่าได้ที่ตั้งรับอันมั่นคง เป็นผู้ชนะในขั้นที่ตั้งรับแล้ว ทำให้สามารถปฏิบัติกิจหน้าที่ให้สำเร็จ

ขันติเป็นบารมีข้อที่ ๖ ที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาเป็นอันมาก ในทศชาติแสดงจันทกุมารชาดกในทางเชื่อมด้วยขันติ มีเรื่องย่อว่า พระจันทกุมาร โอรสพระเจ้ากรุงปุปผวดี ทรงตั้งอยู่ในธรรม ทรงวินัจฉัยคดีความโดยธรรม เป็นเหตุให้ขัดประโยชน์ของปุโรหิต ผู้ใริยุติธรรม ปุโรหิตจึงหาเหตุกลั่นแกล้งจนถึงให้เตรียมการเผาพระกุมารบุชายัญ พระจันทกุมารได้ทรงมีขันติตลอดมา แม้จะต้องถูกเผาบุชายัญ ก็ไม่ทรงยอมสยบให้อธรรม ประชาชนได้ประจักษ์ในความอดทนสละได้ของพระกุมารเพื่อรักษาธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน จึงพร้อมกันช่วยพระกุมารไว้

ขันติบารมีของพระโพธิสัตว์แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

ขันติบารมี ได้แก่ขันติที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณ เป็นเบื้องหน้า รักขันติเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน

ขันติอุปบารมี ได้แก่ขันติที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักขันติเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน

ขันติปรมัตถบารมี ได้แก่ขันติที่บำเพ็ญด้วยมุ่งหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักขันติเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิตของตน

สมเด็จพระมหามิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญวิริยะความเพียรในพระราชกรณียกิจทั้งปวง ทั้งในส่วนที่เป็นไปตามราชประเพณี ทั้งในส่วนที่เป็นไปตามโครงการพระราชดำริเพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนทั่วทุกภาคของประเทศ ทั้งที่เป็นโลกวัตรคติโลก ธรรม-

วัตรคดิธรรม ทั้งปวง พระวิริยะที่ทรงบำเพ็ญจึงยิ่งใหญ่ไพศาล ควรจัดเป็นพระวิริยบารมีได้ เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ในมหากษัตริย์ชาติ ซึ่งได้เพียรว่ายน้ำมุ่งไปกรุงมิถิลา ซึ่งเป็นเมืองของพระองค์เพื่อทรงช่วยประชาชนในเมืองนั้น และได้ทรงบำเพ็ญขันตอดทนตรากตรำต่อหนาวร้อนหิวระหาย อุดทนลำบากต่อทุกขเวทนา ในเวลาทรงปฏิบัติงาน ในเวลาทรงพระประชวร อุดทนพระราชเหตุภัยต่ออารมณ์ทั้งที่นำปรารณาและไม่นำปรารณาต่าง ๆ ต่อบุคคล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ทรงประกอบด้วยความเข้มแข็งอดทน ทนทาน สงบพระราชเหตุภัย เป็นปรกติได้ในสถานการณ์ทั้งปวง จึงทรงเป็นที่ตั้งรับที่มั่นคง พระขันติที่ทรงบำเพ็ญจึงยิ่งใหญ่ไพศาล ควรจัดเป็นพระขันติบารมีได้ เช่นเดียวกับพระจันทกุมารในจันทกุมารชาดก ซึ่งได้ทรงมีขันติในการทรงวินิจฉัยอรรถคดีโดยธรรม ทรงอดทนต่อการกลั่นแกล้งต่าง ๆ ของปุโรหิต ทรงรักษาศรัทธา แม้ว่าจะถูกเผาบูชาด้วย ทรงมุ่งให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชนเป็นที่ตั้ง ไม่หวั่นไหวต่ออันตรายแม้แห่งชีวิต นับเป็นพระราชปฏิบัติส่วนอัศจรรย์สมบัติ คือวิริยะ จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๑ ขันติ จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชจริยารัฐฎาภิบาลโนบายนั้น คือพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติกระทำเพื่อประโยชน์คุณแก่พระราชอาณาจักรและประชาชน จะขอรับพระราชทานถวายด้วยทศพิชราชธรรมข้อ ๕ คือ มัททวะ ความอ่อนโยน และข้อ ๖ คือตปะ หรือตบะ คุณเป็นเครื่องเผาผลาญกำจัดบาปอกุศล โดยปรหิตปฏิบัติปரியาย

มัททวะ แปลว่าความอ่อนโยน คือความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดิ่งคือถือตนด้วยอำนาจถัมภะ (ดีอกุศลเสา) มีความอ่อนโยนไปตามเหตุผล ตามความสมควร ดังที่เรียกว่า การฉวสิก เป็นไปตามอำนาจแห่งเหตุที่ควรดำเนิน และมีสัมมาคารวะต่อท่านผู้ใหญ่ ผู้เจริญ อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า วางคนสม่าเสมอ ไม่กระด้างดุหมิ่นผู้อื่นด้วยอำนาจ มานะเพราะชาติ เพราะโคตร เพราะยศ เพราะทรัพย์ เป็นต้น

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน เมื่อมีผู้มากราบทูลด้วยข้ออรรถข้อธรรมที่ก่อปรด้วยเหตุผล ซึ่งเป็นวิสัยของบัณฑิตชน มิได้ทรงห้ามปราม ทรงวิจารณ์โดยถ้วนถี่ ถ้าดีชอบก็ทรงอนุโมทนาอนุวัตรตาม ไม่ทรงถือพระองค์ด้วยอำนาจมานะ ทรงสัมมาคารวะอ่อนน้อมแก่ผู้เจริญวัยโดยคุณ ไม่ทรงดุหมิ่น จัดเป็นมัททวะ

บารมีข้อที่ ๕ คือวิริยะ กับ**ทศพิธราชธรรมข้อที่ ๕ คือมัททวะ** ความอ่อนโยน ดูถ้อยคำต่างความหมายกัน แต่เมื่อพิจารณาจากหลายพระสูตร จะพบว่ามีความเนื่องกันอยู่ในประการที่สำคัญ ยกตัวอย่างในกัณฑ์ทศสูตร แสดงว่าจิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว บริสุทธิผ่องแผ้ว ไม่มีเนิน ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อน ควบแก่การงาน ตั้งอยู่ ถึงความไม่หวั่นไหว ย่อมอ่อนนุ่มไปเพื่อญาณปริชา ซึ่งเป็นอภิญญาชั้นสูงได้ คือจิตที่จะควรแก่การงาน คือปฏิบัติงานเพื่อญาณปริชาได้ จะต้องเป็นจิตที่มีสมาธิ มีลักษณะอ่อน ใช้คำว่า

มุกฏคะ เป็นจิตอ่อน เมื่อพิจารณาคุณก็จะเห็นว่าจิตที่ไม่มีสมาธิเป็นจิตที่แข็งกระด้างด้วยอำนาจนิรวณฺ์ คือกิเลสที่เกิดขึ้นกลุ่มรวมอยู่ในจิต ทำจิตให้ก่ดก่ลุ่มวุ่นวาย ไม่อาจใช้จิตเช่นนี้ทำงาน ไม่อาจน้อมไปเพื่อพิจารณาเพื่อปัญญาได้ เป็นอันว่าใช้ความเพียรไม่ได้ ไม่มีกำลังที่จะตั้งความเพียร จึงชื่อว่าไม่ควรแก่การงาน ต่อเมื่อจิตเป็นสมาธิ จึงควรแก่การงาน คือควรตั้งความเพียรทำงานได้เพราะเป็นจิตอ่อนโยน เรียกว่ายอมให้น้อมไปทำงาน แม้ในการทำงานทั่วไป ด้วยความเพียรจิตก็ต้องอ่อนยอมให้น้อมไปเพื่อตั้งความเพียรเพื่อทำงานนั้น เพียรเพื่อทำอะไรให้สำเร็จ จึงต้องมีความอ่อนโยนยินยอมพอใจของจิตประกอบอยู่ด้วย ในชาตวิภังคสูตร แสดงอุปมาที่ทำให้เห็นได้ง่ายขึ้น ว่าเปรียบเหมือนช่างทองสุมทองในเบ้า คือตั้งความเพียรสุมทอง ก็ต้องใช้ความเพียรให้พอดี มิให้มากไปน้อยไป บางคราวก็ต้องสูบลมให้แรง บางคราวก็ต้องพรมน้ำให้ไฟลดลง เพื่อให้ทองละลายให้พอดี ทองจึงอ่อนเหลว ควรแก่การงาน ผุดผ่องได้ที่ จึงเททองที่อ่อนเหลวได้ที่ ทำทองรูปพรรณต่าง ๆ ได้ตามปรารถนา วิริยะกับมัททวะความอ่อนโยนจึงต้องประกอบไปด้วยกันดังนี้ มัททวะเป็นทศพิชราชธรรมข้อที่ ๕

ตปะ หรือตบะ แปลว่าเผาผลาญ หมายถึงกุศลสมาทาน อันเผาผลาญอกุศลวิตกบาปธรรม สมาทานวัตรตามแบบบัญญัติ เป็นอุบายอันจะสังหารอกุศลวิตกบาปธรรมแม้เพียงขณะหนึ่งสมัยหนึ่ง แต่ในพราหมณสมัย แสดงหมายถึงการปฏิบัติถูกต้องตามหน้าที่

เช่นการปกครองประชาชนเป็นตบะของพระมหากษัตริย์ มีคำเป็นคาถาหนึ่งแสดงว่า พระอาทิตย์มีตบะส่องแสงสว่างในกลางวัน พระจันทร์มีตบะในกลางคืน เป็นต้น ผู้บำเพ็ญตบะ คือปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จด้วยดี ย่อมเป็นผู้มีตบะ ปราภฏเป็นผู้มีสง่า เป็นที่ยำเกรง ดังที่พูดกันว่าผู้มีตบะเฉชะ ส่วนผู้ที่ไม่ปฏิบัติให้สมกับหน้าที่ฐานะของตน ย่อมเป็นผู้ไม่มีตบะอย่างนั้น ไม่ปราภฏเป็นผู้มีสง่า ไม่เป็นที่ยำเกรง มีภาษิตกล่าวไว้ในมหาสุตโสมชาดกว่า

พระราชารู้เอาชนะผู้ที่ไม่ควรชนะ ไม่ชื่อว่าพระราช

เพื่อนผู้เอาชนะเพื่อน ไม่ชื่อว่าเพื่อน

ภริยาผู้ไม่ยำเกรงสามี ไม่ชื่อว่าภริยา

บุตรผู้ไม่เลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า ไม่ชื่อว่าบุตร

สภากที่ไม่มีสัตบุรุษ ไม่ชื่อว่าสภาก

ผู้ไม่พูดเป็นธรรม ไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ

ผู้ละ หรือสงบราคะ โทสะ โมหะ พูดเป็นธรรม ชื่อว่าสัตบุรุษ

ในการปฏิบัติตบะ จำต้องอาศัยวิริยะความเพียร เผลอพลาดกำจัดความเกียจคร้านและการปฏิบัติผิดหน้าที่ จึงมักแสดงอธิบายตบะด้วยความเพียร ตามนัยที่ได้ถวายเป็นวิธานมาในข้อวิริยบารมีข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงพระพิริยอุตสาหะ พร้อมทั้งพระขันติธรรม ใส่พระราชหฤทัยในการปกครองพระราชอาณาเขตและประชาชนให้เกษมสุขปราศจากภัยอันตราย มีพระตบะเฉชะเป็นที่ยำเกรงแห่งบุคคลทั่วไป ไม่อาจหมิ่นพระบรมเดชานุภาพได้ ทั้ง

ทรงสมานกุศลวัตร ทรมานพระกายพระกมล เพื่อระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพื่อกำจัดบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมสูญ ไม่ตั้งอยู่ได้ จัดเป็นตปะหรือตบะ

บารมีข้อที่ ๖ คือขันติ กับทศพิธราชธรรมข้อที่ ๖ คือตปะหรือตบะ มีความหมายอันเดียวกัน เพราะตบะย่อหมายถึงขันติด้วย ดังพระโอวาทปาฏิโมกข์ข้อว่า ขันติคือความทนทานเป็นตบะอย่างยิ่ง และข้อขันติได้รับพระราชทานถวายวิสัยนามมาแล้ว ในข้อขันติบารมี ตบะเป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๖

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงพระเจริญด้วยพระบารมีพร้อมพระราชธรรมจรिया ยกโดยเฉพาะในกถามรรคนี้ คือวิริยะและขันติ เป็นส่วนอึดตสมบัติ กับทั้งมัททวะ ความอ่อนโยน และตบะคุณเป็นเครื่องเผาผลาญบาปอกุศล ทั้งทรงปฏิบัติหน้าที่อย่างเยี่ยมยอด เป็นรัฐาภิบาลโนบายส่วนประหิตปฏิบัติ คือเหตุสำคัญที่นำไปเข้าถึงความเจริญในการปกครองรัฐให้วัฒนสถาพร ดังจะพึงเห็นได้จากพระราชกรณียกิจนานัปการที่ได้ทรงปฏิบัติตลอดมา ซึ่งไม่อาจยกขึ้นแสดงสาธกด้วยกถามรรคเพียงครั้งเดียวได้ จะรับพระราชทานยกสาธกถวายเพียงบางประการ เพื่อทรงพิจารณาพระธรรมส่วนชอบอันตั้งอยู่ในพระองค์ เป็นเครื่องเจริญพระราชหฤทัยด้วยพระปิติโสมนัส

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมเยียนประชาชน พระราชทานความช่วยเหลือในการแก้ไข

ปัญหาให้แก่ประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นต้นมา เพราะทรงถือว่า “การช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องทรงทำประจำอยู่แล้ว อนึ่ง การช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากนั้น ก็สอดคล้องกับคำสอนพระพุทธศาสนาด้วย ผู้ที่ทำบุญย่อมได้รับความอิมอกอิมใจคือได้บุญ”

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจให้สูงขึ้น โดยลำดับ”

“สถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เรียกว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นเอง ที่เป็นที่มาของความมั่นคงของชาติและความสงบสุขของสังคมไทย ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต”

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ๒๔๕๔- ๒๔๕๕ ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการยึดมั่นแนวทางที่สนับสนุนการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติมาโดยตลอด และจากบทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในการแก้ปัญหาหลักต่าง ๆ ของชาติดังกล่าวนี้ อาจจะนำมาวิเคราะห์แยกแยะโดยสรุปให้เห็นถึงบทบาทในเชิงของการสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้ คือบทบาทในการแก้ปัญหา

เฉพาะหน้า บทบาทในการเสริมโครงการปรกติ บทบาทในแง่ของการริเริ่ม บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาระบบบริหารดำเนินการพัฒนาในพื้นที่ บทบาทในการสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ได้ทรงเน้นอยู่เสมอว่า “มิได้ทรงมีวัตถุประสงค์ที่จะเข้าไปแย่งงานของรัฐ หรือมีลักษณะซ้ำซ้อนกับงานของรัฐ ทั้งนี้ เพราะไม่มีพระราชประสงค์ที่จะให้แผนงานปรกติของหน่วยงานใด ๆ ที่มีอยู่เดิม ต้องหยุดชะงักหรือเสียหาย สิ่งใดที่รัฐทำอยู่และได้ผลดีอยู่แล้ว ก็จะทรงผ่านเลยไป ไปทรงทำในที่ที่เหมาะสมแห่งอื่น”

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นี้คือพระปฐมบรมราชโองการแห่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พระราชกรณียกิจใหญ่น้อยทุกประการที่ทรงปฏิบัติได้เป็นไปตามพระปฐมบรมราชโองการครบถ้วน และกล่าวได้ว่าเป็นพระบรมราชปณิธานที่ได้ทรงตั้งไว้ และทรงเริ่มปฏิบัติตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระบรมราชปณิธานที่ทรงตั้งไว้ที่ปรากฏเป็นพระปฐมบรมราชโองการจึงเป็นพระราชสัจจาธิษฐานและพระราชสัจวาจา ตามพระพุทธานุภาพที่ตรัสไว้ว่า “สจฺจํ เว อมตา วาจา คำสัตย์จริงเป็นอมตวาจา วาจาที่ไม่ตาย” ทำให้สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้ง

ประชาชนชาวไทย สถิตมั่นสถาพร ด้วยมีธรรม ดังทรงมีพระราช
 คำรัสประกาศในพระปฐมบรมราชโองการนั้นเป็นหลัก เป็นธงชัย
 เป็นไปตามอมติสั่งจวจากพุทธภาษิตว่า “ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจรี
 ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” อีกทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ
 บรมราชินีนาถ พระบรมราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งสมเด็จพระ
 พระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ก็ได้
 ทรงดำเนินตามพระราชธรรมจริยา เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชากร
 ทุกประการ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์
 และพสกนิกรชาวไทย ซึ่งสนิทแน่นแฟ้นมาแต่โบราณกาล จึงคง
 ดำรงอยู่และทวียิ่งขึ้น ฝ่ายประชาชนชาวไทยตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐาน
 ของความจงรักภักดี ศรัทธาเชื่อมั่น ด้วยความสำนึกในพระมหา
 กรุณาธิคุณเป็นพันประมาณ ฝ่ายพระมหากษัตริย์ตั้งมั่นอยู่ในพระ
 มหากรุณาธิคุณอันไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยน้ำพระราชหฤทัยและพระราช
 จริยาวัตรประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม และพระราชธรรมจริยา
 ทั้งปวง ดังที่รับพระราชทานยกสาธกถวายเป็นกถามรรคนี้ เป็นส่วน
 ประคิดปฏิบัติ รัฏฐาภิบาลนโยบาย ๒ ข้อ คือ มัททวะ ความอ่อนโยน
 และตบะคุณเป็นเครื่องเผ่าผลาญกำจัดบาปอกุศล ประกอบด้วยวิริยะ
 และขันติ จึงนับเป็นบุญยิ่งของประชาชนชาวไทย ที่นอกจากจะมี
 รัฐบาลรับผิดชอบในการบำบัดทุกข์บำรุงสุข ยังมีพระมหากษัตริย์
 ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงดูแลสอดส่องสุขทุกข์ส่งเสริมการ
 ปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อพระราชประสงค์ยิ่ง

ใหญ่ คือเพื่อความอยู่ดีกินดีของพสกนิกรชาวไทยเป็นสำคัญ มัททวะ ความอ่อนโยน ประกอบด้วยวิริยะความเพียร และตะบะคุณเป็นเครื่องเผาผลาญกำจัดบาปอกุศล ประกอบไปด้วยขันติ นับว่าเป็นรัฐธรรมาภิบาลนโยบายส่วนประหิตปฏิบัติ จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๓

พระราชธรรมจริยาส่วนอัครตสมบัติ คือวิริยบารมี ขันติบารมี และส่วนประหิตปฏิบัติ คือมัททวาราชธรรม ตปราชธรรม เป็นรัฐธรรมาภิบาลนโยบาย ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสิริมงคลอันพิเศษมีเอกเทศดังได้รับพระราชทานถวายวิสัยชานาฉะนี้

สมเด็จพระมโหฬารราชสมภารเจ้าได้ทรงอบรมพระองค์ให้ทรงสมบูรณ์ด้วยธรรมเป็นมงคลวิเสสส่วนอัครตสมบัติ ทรงดำรงราชไชยสวस्थ्यปกครองอภิบาลประเทศชาติประชาชนโดยธรรม เป็นมงคลวิเสสส่วนรัฐธรรมาภิบาลนโยบายให้วัฒนสถาพรในทุกทาง ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่าง เพื่อให้ประเทศไทยนี้เจริญด้วยอายุ วรรณ สุข พล ธนสารสมบัติทั้งปวง เป็นส่วนประหิตปฏิบัติ แม้ในศาสนจักรก็ได้ทรงปฏิบัติในฐานะทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก โดยควรทุกประการ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมณศักดิ์พระราชทานเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ใหม่ และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานสังคหวัตถุในสงฆ์ ในบุคคล โดยน่านับการ ตลอดกาละทั่วเทศะทั้งปวง ประชาชนทั้งชาติกับทั้งคณะสงฆ์ ต่างระลึกสำนักในพระมหากรุณาธิคุณพันประมาณ ถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาจึงพร้อม

กันเฉลิมฉลองทั่วประเทศ แสดงความจงรักภักดีด้วยวิธีต่าง ๆ
 บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ น้อมเกล้าน้อมกระหม่อม
 ถวาย ด้วยจิตใจเคารพเทิดทูนศรัทธาในสมเด็จพระบรมพิตรพระราช
 สมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุขแห่งประเทศ
 ชาติ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ตั้งสัจจาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน
 ถวายพระพรชัยมงคล

เทหิ เทหิ วิเสเสหิ

คุณะหิ ปฎิมนุฑิตโต

จิรญชีวี มหาราชา

สุขุบุตโต อนามโย

ยสสา เตชวา จาปิ

วฑฒนุโต นรุตตโม

สทา ภทฺรานิ สมุปลสุตํ

จิรํ รชเช ปติฏฺฐตุ

ขอถวายพระพรสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรง
 ประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้น ๆ ทรงพระชนมพรรษา
 ยี่นนาน ทรงพระตำราญสมบุรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระ
 ราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็น
 นิตยการเสด็จสถิตยี่นนานในพระราชมไหศวรรย์ ปกครองรัฐสีมา
 มณฑลให้สมบุรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์ผู้ได้มาในมหามงคลกาลนี้ มีสมานฉันท์
 ตั้งสัตยาธิษฐานอัญเชิญพระศรีรัตนตรัยที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุด
 ของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ถวายแด่สมเด็จพระบรมพิตร
 พระราชสมภารเจ้า

อรหันต์ สมุทสูต

อุตุตม ฐมมชฌคา

มหาสงฆ์ ปโทเชลิ

อิจเจต รตนตย

พระอรหันต์สมุทสูตเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด
ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสสินิทรานี้ จักว่าพระ
รัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็น
ไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพ
พระศรีรัตนตรัยคลบ้นคาล ขออุปถัมภ์วันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย
จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ ในกาล
ไหน ๆ จงบาราศไกลด้วยประการทั้งปวง ความเป็นผู้ไม่มีโรค
ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์แห่ง
วัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ์ในที่
ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า
ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนบทนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชชนนี พระราชโอรสธิดา
พระบรมราชวงศ์ และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์ มนตรีสภาเสวกามาตย์
ทหารพลเรือนตำรวจ พสกนิกรประชาราษฎร สมณะชีพราหมณ์
ขอเทพเจ้าทั้งหลายทั่วจักรวาลผู้สถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมหานที จง
ตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งสมเด็จพระ
บรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นองค์พระประมุขด้วยนำเข้าไป
ใกล้ซึ่งอิฏฐวิบุลผลอันเป็นนิदानุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่ง
สรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทธิธรรมตฤ สิทธิธรรมตฤ
เอตสุมิ รตนตฤตยสุมิ

สิทธิธรรมตฤ อิหิ ผล
สมุปสาทานเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จง
เป็นผลสัมฤทธิ์ แต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราช
มนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ
รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาในพระมงคล
วิเสสสภา เป็นปสาทานิยมังกลานุโมทนา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร.

คำบรรยายพิเศษ

เรื่อง

ทศพิธราชธรรมของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร
(เจริญ สุวฑฺฒโน)
วัดบวรนิเวศวิหาร

ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๐

อำนวยการทำนอชการบดี คณาจารย์ และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

วันนี้ อาตมภาพได้รับอาราธนาให้มาบรรยายในรายการบรรยายพิเศษเรื่อง “พระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ในหัวข้อย่อยที่ว่า “ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ซึ่งทางสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ และเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสรัชม้งคลาภิเษก ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ หัวข้อที่กำหนดให้บรรยายในวันนี้ หากจะกล่าวกันอย่างกว้าง ๆ แล้ว ก็ได้แก่เรื่องพระราชจริยาวัตรในด้านที่เนื่องกับพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

พระพุทธศาสนากับคนไทย

คงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า พระพุทธศาสนาได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับคนไทยมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ คืออาจจะกล่าวได้ว่าเริ่มตั้งแต่ได้ตั้งชาติไทยขึ้นมาเป็นปึกแผ่น และก็ได้รับการอนุรักษ์สืบทอดต่อ ๆ กันมากระทั่งถึงปัจจุบัน โดยมีได้ขาดสาย ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างพระพุทธศาสนากับคนไทยนั้น เราอาจจะกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ ว่า มีทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา

การสังคม และจารีตประเพณี ซึ่งทั้งหมดนี้เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้วก็รวมเรียกได้ว่า “วัฒนธรรมไทย” อันหมายความว่า ระบบหรือแบบแผนที่สร้างความวัฒนะคือความเจริญให้แก่คนไทยหรือของคนไทย ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมของไทย ทั้งในด้าน การปกครอง การศึกษา การสังคม และจารีตประเพณี นั้น ได้สร้างสมหรือเจริญเติบโตขึ้นมาโดยอาศัยพระพุทธศาสนา หรือธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นรากฐานมาโดยตลอด ความจริงดังนี้ คงจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย

การปกครองของไทยแต่โบราณมา มีศูนย์กลางของการปกครองรวมอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งรัฐ ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างพระพุทธศาสนากับการปกครองของไทย ก็คือการกล่าวถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์นั่นเอง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา จึงมิได้แสดงระบบหรือระบอบการปกครองทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง แสดงแต่ทางการศาสนา คือธรรม แต่ธรรมนี้เองพียงนำไปปฏิบัติในการทุก ๆ อย่างโดยเหมาะสม เช่น ในทางการปกครอง ทางการศึกษา ทางสังคม เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ เป็นวัฒนธรรม อารยธรรม ในทางต่าง ๆ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนั้น คือ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงตามเหตุผล ตามความเหมาะสมแก่สภาพการณ์

ภาวการณ์ เป็นต้นที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง ในทางเกื้อกูล ในทางก่อให้เกิดสุข เรียกสั้นด้วยคำในปัจจุบันว่า เพื่อความสุขความเจริญ นอกจากนี้ ยังเป็นหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติ ได้ตลอดไปทุกกาลสมัย ธรรมที่ตรัสสอนไว้ในครั้งพุทธกาล จึง ปฏิบัติได้ผลเกื้อกูลให้เกิดความสุขความเจริญได้ในปัจจุบันบัดนี้ของ ทุกกาลสมัย เช่นเมื่อทรงแสดงธรรมแก่ผู้ปกครอง ก็ทรงแสดงทศ พิศราชธรรม คือธรรมสำหรับพระราช ๑๐ ประการ เพราะศูนย์ รวมของการปกครอง หรือกลไกสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในการปกครองอยู่ที่ผู้ปกครอง ตั้งแต่ต้นแต่พระราช ผู้เป็นพระประมุขของรัฐ ฉะนั้น หลักทศพิศราชธรรมจึงเน้นความ สำคัญของผู้นำ หรือเน้นที่ตัวผู้นำ ว่าจะต้องมีคุณสมบัติหรือมีคุณ- ธรรมอะไรบ้าง จึงจะนำประเทศชาติไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขได้ ทรงแสดงอภิธานิยธรรม คือธรรมอันจะไม่ก่อให้เกิดความเสื่อม แต่ก่อให้เกิดความเจริญอย่างเดียว ๗ ประการ^(๑) แก่คณะเจ้าติจฉวี ผู้ปกครองแคว้นวัชชี ซึ่งมีจุดสำคัญของการปกครองอยู่ที่การร่วมมือ

(๑) อภิธานิยธรรม ๗ คือ ๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์, ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงร่วมกันทำ, ๓. เคารพ บัญญัติหรือกฎเกณฑ์ของชาววัชชี ไม่เหยียบย่ำลบล้างของเก่าตั้งของใหม่ขึ้นมาตาม อำเภอใจ, ๔. ให้ความเคารพนับถือวัชชีผู้ใหญ่ ด้วยการได้ถามรับฟังความคิดเห็น ของท่าน, ๕. ให้เกียรติและคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูกข่มเหง, ๖. เคารพบูชาสิ่งอันเป็นที่เคารพนับถือของปวงชน, ๗. บำรุงและปกป้องผู้ประพฤติธรรม (บรรพชิต) เพื่อ จักได้อยู่เป็นหลักในทางศีลธรรมแก่ประชาชน (ที.มหา. ๑๐/๖๘/๘๖).

ร่วมใจกันของคณะผู้ร่วมดำเนินการปกครอง หรือเรียกสั้น ๆ ว่า คณะปกครอง ฉะนั้น หลักการบริหารนิยมจึงเน้นที่ความสามัคคีพร้อมเพรียงและความเป็นธรรมของคณะผู้ปกครอง นอกจากนี้ ก็ยังได้ทรงแสดงหลักธรรมปลีกย่อยอันเนื่องในการปกครองและเกี่ยวกับผู้ปกครองไว้อีกมาก

ดังเช่น ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในแคว้นสักกะตอนเช้า เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในศากยนิคมแห่งหนึ่ง ในขณะที่พราหมณ์คฤหบดีกำลังประชุมกันอยู่ในสภาด้วยกรณีบางอย่าง ฉะนั้น ฝนลูกเห็บตก พระพุทธเจ้าจึงเสด็จหลบฝนเข้าไปในสภา พวกพราหมณ์คฤหบดีได้เห็นพระองค์แล้ว กล่าวว่ สมณะโกลันพวกไหน คงจะไม่รู้จักสภาธรรม คือธรรมบัญญัติชนบชธรรมนิยมของสภา พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า “สภาที่ไม่มีสัตบุรุษ (คือผู้สงบ) หรือคนดี ไม่ชื่อว่าสภา ผู้ไม่พูดเป็นธรรม ไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ ผู้ละ (หรือสงบ) รากะ โทสะ โมหะ พูดเป็นธรรม ย่อมชื่อว่าสัตบุรุษ”^(๑) เป็นอันว่าได้ทรงประกาศว่า พระองค์ทรงรู้จักสภาธรรม

ดังนี้ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำหรับการปกครองที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้นั้นมีลักษณะเป็นกลาง ๆ สามารถนำมาปรับใช้ได้กับการปกครองทุกรูปแบบ ในทางทฤษฎีนั้น ดูเหมือนว่า คำสอนหรือหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้แต่ละหมวดหรือแต่ละเรื่องเหล่านี้ต่างกันหรือแยกจากกัน แต่ในทางปฏิบัติ หลักธรรมต่าง ๆ ล้วนมี

(๑) ส.ส. ๑๕/๒๗๐/๗๒๔-๕.

ความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันเสมอ ดังเช่นเรื่องทศพิธราชธรรมและ
 อปรีหานิยธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็หมายความว่า ผู้ปกครอง
 ควรปฏิบัติตนตามหลักทศพิธราชธรรมและหลักกอปรีหานิยธรรม
 รวมทั้งตามหลักปกครองประการอื่นเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมใน
 การปกครอง อันอาจจะสรุปเข้าในคำเดียว คือ โดยธรรม เพื่อธรรม
 ได้แก่โดยความเป็นธรรม เพื่อความเป็นธรรม ฉะนั้น ธรรมทาง
 การปกครองแม้จะมีเป็นอันมาก แม้ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ดี
 ที่ศาสตร์การปกครองต่าง ๆ แสดงไว้ก็ดี ก็รวมเข้าในคำเดียวว่า
 โดยธรรม เพื่อธรรม ที่จะให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล และความสุ
 อันเป็นความเจริญของงามไพบูลย์ต่าง ๆ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงพระเจ้าจักรพรรดิไว้โดยความว่า
 พระเจ้าจักรพรรดิ ทรงยังจักรคืออำนาจให้เป็นไปโดยธรรม จึงเป็น
 ผู้ที่ใคร ๆ ปฏิบัติมิได้ หลักธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบ
 ในการปกครองเพื่อให้เป็นไปโดยธรรมนั้น ก็คือ ทรงรู้เหตุ ทรงรู้ผล
 ทรงรู้ประมาณ ทรงรู้กาลเวลา ทรงรู้บริษัท แม้พระตถาคตอรหันต-
 สัมมาสัมพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน ทรงประกอบด้วยธรรม ทรงยังจักร
 คือธรรมอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป ซึ่งจักรคือธรรมของพระพุทธเจ้า
 นั้นก็ไม่มีใคร ๆ ที่จะปฏิบัติได้ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ทรงรู้จักเหตุ ทรงรู้จักผล ทรงรู้จักประมาณ ทรงรู้จักกาลเวลา ทรง
 รู้จักบริษัท^(๑) ดังนี้ ได้มีภิกษุรูปหนึ่ง กราบทูลพระพุทธเจ้าว่าใคร

(๑) อก. ปณจก. ๒๒/๑๖๖/๑๓๑

เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า คือ
 ธรรมนั่นเองเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิจึง
 ได้ทรงเคารพนับถือธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นใหญ่ ตรัสใช้
 คำว่า ธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็นใหญ่^(๑) ฉะนั้น เมื่อทุกฝ่ายยอมรับ
 นับถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นธรรมาธิปไตย ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสรุป
 ไว้อย่างย่อที่สุดนี้ ก็สำเร็จประโยชน์ของการปกครองได้ทั้งหมด

การปกครองแบบไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น แต่โบราณกาลมา มีพระมหากษัตริย์
 ทรงเป็นองค์พระประมุขมีรูปแบบมาจากคตินิยมดั้งเดิมของไทยเอง
 เป็นที่ตั้ง ประกอบด้วยธรรม ในพระพุทธศาสนาเป็นแกนและกึ่ง
 วัฒนาการมาโดยลำดับตามคตินิยมแบบนานาประเทศที่เกี่ยวข้อง
 เช่น แบบพราหมณ์จากอินเดีย และแบบอื่น ๆ ที่เป็นมาโดยลำดับ
 จนถึงปัจจุบันนี้ ตามความเหมาะสมแก่ประเทศไทย คนไทย โดยมี
 ธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม เป็นรากฐาน เป็นแกน
 มาโดยตลอด และมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขมาโดยตลอด
 ลักษณะที่พระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณมาทรงปฏิบัติเกี่ยวข้องกับ
 พระพุทธศาสนา ทรงปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำนั้น มีปรากฏใน
 ประวัติการณ์ของชนชาติไทย นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา
 และปรากฏอย่างชัดเจนเป็นระบบขึ้นเท่าที่ค้นได้ในประวัติศาสตร์
 ก็คือในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรูปของพระราชานุกิจที่กำหนดไว้

(๑) อง. ปณฺจก. ๒๒/๑๖๗/๑๓๓

กฏมนเทียรบาลดังเช่น กฏมนเทียรบาลในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้น อันเป็นแบบแผนสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเป็นประจำวัน ในการปกครองแผ่นดิน พระราชานุกิจที่ได้ตราไว้ในกฏมนเทียรบาลที่ตั้งขึ้นครั้งกรุงศรีอยุธยาตั้งกล่าวนี พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงปฏิบัติตามสืบ ๆ กันมาทุกพระองค์ ตั้งแต่ครั้งปรากฏกฏมนเทียรบาลในสมัยกรุงศรีอยุธยามาจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แม้จะมีเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เพียงรายละเอียด ส่วนสารัตถะนั้นยังคงเดิม จะขอยกมาพอเป็นตัวอย่างเฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธรศาสนา ดังนี้

“๕ นาฬิกา เสด็จประทับหอพระฯ

ฯลฯ

๒๓ นาฬิกา ไหฺรและราชบัณฑิตเข้าเฝ้า ทรงสนทนาธรรม^(๑)

มาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ดังนี้

“๕ นาฬิกา เสด็จลงทรงบาตร

๑๐ นาฬิกา เสด็จออกห้องพระโรง ถวายภัตตาหารเลี้ยงพระสงฆ์ในห้องพระโรง ฯลฯ

๑๕ นาฬิกา เสด็จออกห้องพระโรง ทรงสดับพระธรรมเทศนา กัณฑ์หนึ่ง ฯลฯ^(๒)

(๑) ยิ่งด้วยพระบารมี. อนุสรณ์การตรวจพลและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ฯ, กองทัพบกจัดพิมพ์, ๗ ธันวาคม ๒๕๐๒. หน้า ๘๔.

(๒) เล่มเดียวกัน. หน้า ๘๖.

จากตัวอย่างที่ได้ยกมาพอเป็นสังเขปข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับารปกครองของไทยอย่างแนบแน่นมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตกาลนานไกลมาจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน และหลักธรรมสำคัญที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดถือปฏิบัติในการทรงปกครองแผ่นดินสืบ ๆ กันมาแต่โบราณกาลนั้นก็คือ ทศพิธราชธรรม และราชธรรมประการอื่น ๆ ที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ เช่น ราชสังคหวัตถุ ๕,^(๑) จักรวรรดิวัตร ๑๒,^(๒) พละ ๕^(๓) เป็นต้น จากพระราชจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์ไทยดังที่ปรากฏในพระราชานุกิจดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าองค์

- (๑) ราชสังคหวัตถุ ๕ คือ ๑. ศัสสมณะ ความสามารถในการบำรุงข้าวกล้า, ๒. บุริสมณะ ความสามารถในการบำรุงเลี้ยงคน, ๓. สัมมาปาสะ ความสามารถผูกมัดน้ำใจประชาชน, ๔. วาจาเปยยะ มีวาจาควรดื่ม, และ นිරักพะ สงบราบคาบปราศจากโจรภัยจนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นคำรบ ๕ (ส.ส. ๑๕/๑๑๐/๓๕๑).
- (๒) จักรวรรดิวัตร ๑๒ คือ ๑. โอวาทสั่งสอนข้าราชการ, ๒. ผูกมิตรไมตรีกับนานาประเทศ, ๓. สงเคราะห์พระราชวงศ์, ๔. เกื้อกูลกฤหบดีชน, ๕. อนุเคราะห์ประชาราษฎร, ๖. อุปการะสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ, ๗. อนุรักษ์ฝูงสัตว์ไม่ให้มีภัย, ๘. ปราบปรามการทุจริตส่งเสริมการสุจริต, ๙. สนับสนุนทุนทรัพย์แก่ผู้ประกอบสัมมาชีพ, ๑๐. เข้าใกล้ใต้ตามเรื่องบาปบุญคุณโทษกับสมณะพราหมณ์, ๑๑. หักห้ามจิตใจจากอธรรมทั้งปวง, ๑๒. พยายามเลิกละความละโมภโลกมากในทางที่ไม่ถูกไม่ควร (ที.ปาฎิ. ๑๑/๖๕/๓๕).
- (๓) พละ ๕ คือ ๑. กายพละ กำลังพระกาย, ๒. โภคพละ กำลังคือโภคสมบัติ, ๓. อมัจจพละ กำลังคืออำนาจ, ๔. อภิชัจจพละ กำลังคือพระชาติสูง, ๕. ปัญญาพละ กำลังคือพระปัญญา (ขุ.ชา. ๒๑๓/๕๓๒/๒๔๔๔).

พระประมุขของชาติทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษาและการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นประจำวันนี้ได้ขาด พระราชจริยาวัตรอันนี้มีได้ก่อให้เกิดผลดีเฉพาะแต่ในทางการปกครองแผ่นดินเท่านั้น แต่ยังเป็นผลดีแก่พระพุทธศาสนาอีกด้วย กล่าวคือ การที่ทรงสนทนาศธรรมหรือทรงสดับพระธรรมเทศนาเป็นประจำทุกวันนี้ เป็นเหตุให้พระเถรานุเถระต้องเรียบเรียงหรือแปลคำสอนของพระพุทธศาสนาจากพระคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นบทเทศนาบ้าง เป็นบทวิสัยนาพระราชปจฉาบ้าง ถวายเป็นประจำตามที่เห็นสมควรถวายหรือตามพระราชประสงค์ ด้วยเหตุนี้เอง ดำรับตำราทางพระพุทธศาสนาในภาษาไทย อันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการศึกษาพระพุทธศาสนา จึงได้เกิดมีขึ้นมาตั้งแต่ครั้งโบราณ เช่น พระไตรปิฎกแปล พระปฐมสมโพธิ (พระพุทธประวัติ) พระวิสุทธิมรรคแปล มลिनทปัญญาแปล เป็นต้น อันนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมการศึกษาและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่งด้วย

เหตุไฉนพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองจึงจะต้องปฏิบัติทศพิธราชธรรม ตามคติทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าการปฏิบัติทศพิธราชธรรมก็คือการบำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับการปฏิบัติบารมีธรรม ๑๐ ประการอันเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ต่างกันแต่ว่า การบำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองนั้น มุ่งผลคือความสุขของประชาชนในปกครอง ส่วนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น มุ่งผลคือความเป็นพระ

พุทธหรือความหลุดพ้น ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรมคือ บารมีธรรมของผู้ปกครองแผ่นดิน เช่นเดียวกับบารมี ๑๐ คือบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งพระโพธิญาณหรือความหลุดพ้น ฉะนั้น ตามคติแห่งพระพุทธศาสนาจึงถือว่าทศพิธราชธรรมนั้น เป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับผู้ปกครองแผ่นดิน เพราะความผาสุกของแผ่นดินจะมีมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับบารมีของพระมหากษัตริย์และขึ้นอยู่กับธรรม ของผู้ปกครองทั้งปวง

ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน

ทั้งหมดที่กล่าวมาในตอนต้นนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความ เป็นมาแห่งความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการปกครอง ของไทย ซึ่งถ้าจะกล่าวเจาะจงลงไปก็คือ เรื่องทศพิธราชธรรมกับ องค์พระประมุขของชาติไทยนั่นเอง ในฐานะที่เป็นคุณธรรมหลัก แห่งพระราชจริยาวัตรในการทรงปกครองแผ่นดิน เพื่อประโยชน์สุข ของพสกนิกรทั้งปวง คุณธรรมนี้ได้เป็นที่ทรงยึดถือปฏิบัติของพระ มหากษัตริย์ไทยสืบเนื่องกันตลอดมาโดยมิได้ขาดสาย เพราะฉะนั้น การปกครองของเมืองไทยเราตั้งแต่โบราณกาลจึงกล่าวได้ว่า แม้องค์ พระมหากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะที่เรียกว่า “สมบูรณาญาสิทธิ” หรือ “ปริมิตสิทธิ” ก็ตาม ก็จำกัดอยู่โดยธรรม คือทรงปกครองโดย ธรรม คือธรรมปริมิตะ คือว่ากำหนดอยู่โดยธรรมทุกกาลสมัย ดัง จะพึงเห็นได้ว่า องค์พระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาแล้วนั้น

มิได้ทรงมีพระบรมราชโองการในทางปกครองที่เป็นหลักสำคัญโดย
ลำพังพระองค์เดียว แต่ย่อมมีมุขอำมาตย์มนตรีและมีกฎหมายต่าง ๆ
ที่บัญญัติขึ้นไว้สำหรับในการปกครอง ทรงบัญชาให้การปกครอง
นั้นเป็นไปตามตัวบทกฎหมายเป็นต้น ที่ได้ตราขึ้นไว้ในสมัยนั้น ๆ
ซึ่งกล่าวได้ว่า เพื่อให้เป็นไปโดยธรรม หรือที่เรียกว่า โดยยุติธรรม
นั่นเอง เพราะฉะนั้นการปกครองแบบไทยตั้งแต่โบราณกาลมา คือ
ตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยมาก็ดี จากกรุงสุโขทัยมาแล้วก็ดี เมื่อ
ได้รับนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ก็ย่อม
เป็นไปเช่นนี้ เป็นธรรมปริमितอยู่เช่นนี้เสมอเหมือนกันหมด จะมี
ยิ่งหรือหย่อนกันบ้างก็ตามยุคสมัยนั้น ๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุข
ของชาติไทยก็ได้ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมตามเชิงโบราณ
ราชประเพณีมาโดยตลอด นับแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ เมื่อ
วันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ เป็นต้นมา และได้ทรงประกาศ
พระราชปณิธานในการปกครองแผ่นดินไว้อย่างชัดเจน ดังพระปฐม
บรมราชโองการที่ได้พระราชทานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดิน
โดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” คำว่า โดยธรรม
ในพระบรมราชโองการนี้ ฟังเข้าใจว่า ตามครรลองแห่งทศพิธราชธรรม
และพระคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

คำสอนเรื่องทศพิธราชธรรมนั้น มีแสดงไว้ในคัมภีร์พระ
พุทธศาสนาว่าเป็นของเก่า มีมาก่อนพุทธกาล โบราณบัณฑิตนิยม
แสดงถวายพระราชอาผู้ปกครองประชาชน ครั้นพระบรมศาสดา
สัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงเห็นว่าเป็นคำสอนที่ดีมีประ-
โยชน์ จึงได้ทรงนำมาตรัสสอนโดยตรัสเล่าไว้ในคัมภีร์ชาดก อันเป็น
ที่รวมของเรื่องเก่าก่อนพุทธกาล เรียกคำสอนหมวดนี้ว่า ราชธรรม
มี ๑๐ ประการ คือ

๑. ทาน การให้ เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ บုชา เป็นต้น

๒. ศีล การระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ตลอด
ถึงใจ ให้สงบเรียบร้อย

๓. ปริจาคะ การเสียสละ เช่นการเสียสละสุขส่วนตน
เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม การเสียสละสุขที่พอประมาณเพื่อประโยชน์
สุขที่เป็นส่วนใหญ่ การเสียสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ การเสียสละ
อวัยวะเพื่อรักษาชีวิต การที่ยอมเสียสละทั้งชีวิตทั้งทรัพย์ทั้งอวัยวะ
เพื่อรักษาธรรม

๔. อาชชวะ ความซื่อตรง

๕. มัททวะ ความอ่อนโยน

๖. ตปะ ความเพียรพยายามเพื่อกำจัดความเกียจคร้านและ
ความชั่ว ในอันปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จด้วยดี ไม่ทอดทิ้งหน้าที่

๗. อักโกธะ ความไม่โกรธ ตลอดถึงไม่พยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น

๘. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์มีชีวิต

ให้ได้ทุกข์เดือดร้อน

๕. **ขันติ** ความอดทนต่อความทุกข์ยาก ต่อถ้อยคำ และ เหตุการณ์อันไม่พึงประสงค์ทั้งปวง

๑๐. **อวิโรธนะ** การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากทางที่ถูกที่ควร ไม่ ให้ผิดจากทำนองคลองธรรม แต่ให้เป็นไปตามธรรม^(๑)

เนื่องจาก ราชธรรมมี ๑๐ ประการ จึงนิยมเรียกกันว่า ทศพิธ ราชธรรม ซึ่งแปลตรงตัวว่า ธรรมสำหรับพระราชา ๑๐ ประการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชจริยาวัตรเนื่อง ในทศพิชราชธรรมอย่างไรบ้าง สำหรับประชาชนทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่ ก็ไม่ค่อยจะมีความรู้เกี่ยวกับทศพิชราชธรรมแล้ว ก็คงจะไม่เข้าใจ หรือมองไม่เห็น ว่า ทรงมีพระราชจริยาวัตรที่นับว่าเป็นการปฏิบัติ ทศพิชราชธรรมอย่างไรบ้าง แต่สำหรับผู้ที่อยู่เรื่องทศพิชราชธรรมดี ก็คงประจักษ์ด้วยตนเองว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นทรง มีพระราชจริยาวัตรที่มั่นคงอยู่ในหลักทศพิชราชธรรมอย่างไรบ้าง

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในด้าน ต่าง ๆ เท่าที่ทรงปฏิบัติเป็นประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประ- ชาชน นับแต่เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ซึ่งเป็น เวลายาวนานถึง ๔๒ ปีนั้น มีมากมายเกินกว่าที่จะบรรยายได้ในที่นี้ และพระราชกรณียกิจเหล่านั้น ก็ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงพระราช- จริยาวัตรอันนับเนื่องในทศพิชราชธรรมทั้งนั้น ในที่นี้จะขอนำมา

(๑) บุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖

แสดงพอเป็นตัวอย่าง เพื่อประกอบความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรม แต่เพียงบางประการเท่าที่เวลาจะอำนวยให้

พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พวกเราคุ้นหูคุ้นตากันเป็นอย่างดี ก็คือการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในที่ต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และทุกครั้งที่เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนนั้น ก็จะมีพระราชทานสิ่งของต่าง ๆ แก่ประชาชนในถิ่นนั้น ๆ ตามความเหมาะสมแก่ปัญหาและความต้องการของพวกเขาเหล่านั้น เพื่อเป็นการช่วยบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาดัง ๆ ของประชาชนบ้าง เพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้นบ้าง เช่น ในดินแดนที่ห่างไกลไร้สถานศึกษา ก็พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ให้สร้างโรงเรียน ตลอดถึงพระราชทานอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนในที่ที่ประชาชนขาดที่ทำมาหากิน ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดสรรที่ดินให้ประชาชนเข้าทำกินในรูปของโครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ เช่น โครงการฯ หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี โครงการฯ หุ่นลุยลาย จังหวัดชัยภูมิ และพระราชทานที่นาของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในจังหวัดต่าง ๆ รวมกว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่สำหรับจัดสรรให้ประชาชนผู้ยากจนทำกิน เป็นต้น ในบางท้องที่ที่ขาดแคลนอุปกรณ์การเกษตร ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอุปกรณ์ที่จำเป็น พร้อมทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์เลี้ยงชนิดต่าง ๆ ในท้องถื่นที่ขาดแคลนน้าก็ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างเหมืองฝายบ้าง อ่างเก็บน้ำบ้าง พระราชทาน หรือพระราชทานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำบ้าง เป็นต้น นอกจากนี้จะ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพัสดุสิ่งของอันจำเป็นแก่ การยังชีพและการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชดำริและพระราชดำริส ในทางวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และพัฒนาการ ศึกษา การอาชีพ การสุขอนามัย และความเป็นอยู่ของประชาชน อีกเป็นอเนกประการ ดังเป็นที่รู้จักกันอยู่ สิ่งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่ประชาชนในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ก็มีทั้ง ส่วนที่พระราชทานจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และจากทุนทรัพย์ ก็มีผู้โดยเสด็จพระราชกุศล ที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างนี้ก็คือพระราช จริยาวัตรในส่วนที่เป็นการทรงปฏิบัติ ทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๑ คือ ทาน การให้ปันอันเป็นการเฉลี่ยความสุขแก่ผู้อื่นตามความแก่ฐานะ นั้นเอง และจะเห็นได้ว่า สิ่งที่พระราชทานแก่ประชาชนนั้น มีทั้ง พุทธสิ่งของและความรู้ความคิดอันเป็นประโยชน์ ฉะนั้น จึงกล่าว ได้ว่า พระราชจริยาวัตรในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๑ คือทานนั้นได้ ทรงปฏิบัติอย่างครบถ้วน คือทั้งอามิสทาน การให้ปันพัสดุสิ่งของ และธรรมทาน การให้ปันธรรม คือ ความรู้ ความคิด และข้อแนะนำ อันเป็นประโยชน์ต่อผู้รับในด้านต่าง ๆ

ผู้ที่มีโอกาสได้เฝ้าเห็นหรือใกล้ชิดพระยุคลบาท คงจะได้ ประจักษ์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมีพระราชจริยาวัตร ทั้งทางพระกายและพระวาจาสงบเรียบร้อยงดงาม ทรงดำรงพระองค์

อยู่ในความสงบและมั่นคง ไม่ว่าจะเสด็จฯ หรือประทับ ณ ที่ใด ๆ ไม่ว่าจะอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ใด ๆ ไม่ทรงกระทำการใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดเป็นทุกข์เป็นโทษแก่ผู้อื่น ตรงกันข้าม ทรงปฏิบัติแต่พระราชภารกิจอันจะก่อประโยชน์สุขทั้งแก่พระองค์เองและผู้อื่นเท่านั้น ไม่ตรัสพระวาจาอันจะก่อให้เกิดความแตกร้างและเสียหายต่อผู้อื่น แต่ตรัสเท่าที่จำเป็นและในสิ่งที่มีประโยชน์เท่านั้นอันแสดงถึงการที่ทรงควบคุมพระองค์ได้เป็นเลิศในทุกสถานการณ์ ฉะนั้น ไม่ว่าจะพระองค์จะเสด็จฯ หรือประทับอยู่ ณ ที่ใด จึงเป็นที่เย็นใจของผู้ใกล้ชิด เป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ประสบพบเห็น และเป็นที่ยินยอมของพสกนิกรทั่วไป พระราชจริยาวัตรอันสงบเยือกเย็นและงดงามดังนี้ นับได้ว่าเป็นการทรงปฏิบัติ ในทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๒ คือ ศีล การระวังรักษาความประพฤติทางกาย ทางวาจาให้สงบเรียบร้อย ด้วยทรงรักษาพระราชหฤทัยให้สงบเรียบร้อย นอกจากจะทรงดำรงพระองค์อยู่ในศีลอย่างมั่นคงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษาและปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดมามิได้ขาด ทำให้พระราชหฤทัยประกอบด้วยพระคุณธรรมอื่น ๆ อีกอเนกประการ อันเป็นผลสนับสนุนให้ทรงดำรงพระองค์อยู่ในศีลอย่างมั่นคงได้โดยไม่ลำบากจนกลายเป็นพระปกตินิสัย ซึ่งเป็นศีลแท้ดังเป็นที่ปรากฏแก่เราท่านทั้งหลายแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เวลาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในถิ่นต่าง ๆ ทุกภาคของพระราช-

อาณาจักรประมาณปีละ ๘ เดือน ท้องถิ่นที่เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียน นั้นบางแห่งก็ถูกรักรันดามากบางแห่งถึงต้องเสด็จพระราชดำเนินด้วย พระบาทเป็นระยะทางนับเป็นกิโลเมตรแต่ก็มีได้ทำให้ทรงย่อท้อ พระราชหฤทัย เพราะทรงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นในอันที่จะเสด็จฯ ไปให้ถึงที่ที่มีปัญหา ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จฯ ไปทอด พระเนตรทุกข์สุขของประชาชนด้วยพระองค์เอง เพื่อที่จะได้ทรง ประจักษ์ถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนโดยตรงด้วย พระองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้พระราชทานความช่วยเหลือหรือที่จะ พระราชทานพระราชดำริแนะนำได้อย่างถูกต้อง คราวหนึ่งได้ทรง มีพระราชดำรัสกับนักข่าวว่า “ในหลาย ๆ ประเทศสถาบันกษัตริย์ เปรียบเสมือนรูปประมิตที่มีประชาชนเป็นฐาน สูงขึ้นไปก็มีบรรดา ข้าราชการต่าง ๆ และกษัตริย์อยู่บนยอดประมิต แต่หน้าที่ของพระ มหากษัตริย์ไทยในปัจจุบันกลับกัน เป็นประมิตที่คว่ำหัวลง คือ ประชาชนทั้งหลายอยู่ข้างบนและสถาบันกษัตริย์อยู่ที่จุดล่างสุด ทำหน้าที่ บริการสนองความต้องการของประชาชนที่อยู่ข้างบน”^(๑) จากพระราช คำรัสนี้แสดงถึงพระราชปณิธานในอันที่จะทรงปฏิบัติพระองค์ เพื่อ ประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนตามพระปฐมบรมราชโองการ ที่พระราชทานแก่ประชาชนว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อ ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ด้วยพระราชปณิธานดั่งนี้นั่นเอง

(๑) อ้างในหนังสือเรื่อง “สมเด็จพระภูมิพลมหาราช พระมหากษัตริย์ยอดนักพัฒนา” สมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ พิมพ์เผยแพร่, พ.ศ. ๒๕๓๐ หน้า ๒๕-๒๖

ที่กระตุนเดือน ให้พระองค์ทรงเสียดลความสุขสำราญส่วนพระองค์
เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในที่ทุกสถานไม่ว่า
จะใกล้ไกลหรือยากลำบากเพียงไรดังเป็นภาพที่คุ้นตาของพวกเรา
ทั้งหลายอยู่แล้ว ซึ่งอันที่จริงแล้วโดยฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์
อันเป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของชาติพระองค์ไม่จำเป็นต้องทรงปฏิบัติ
ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นก็ได้ แต่ด้วยพลังแห่งพระมหากรุณาและ
พระราชปณิธานอันแน่วแน่จึงทำให้พระองค์ไม่อาจจะทรงเฉยเมย
ต่อความเป็นไปของพสกนิกรของพระองค์ได้ พระราชกรณียกิจ
ในส่วนนี้นับได้ว่าเป็นการเสียดลประโยชน์สุขส่วนพระองค์เพื่อ
ประชาชนและประเทศชาติโดยแท้ นับได้ว่าเป็นพระราชจริยาวัตร
ในทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๓ คือ ปริจจาคะ การเสียดล ประโยชน์
สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อย่างเที่ยงตรง
ต่อภาระหน้าที่ เที่ยงตรงต่อกาลเวลา และเที่ยงตรงต่อพระราชปณิธาน
ในพระราชหฤทัยที่ทรงมีต่อพสกนิกร โดยมีได้ทรงละเลยและย่อท้อ
นั้น นับว่าเป็นพระราชจริยาวัตร ในทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๔ คือ
อาชชวะ ความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อหน้าที่ และต่อประชาชน และ
ด้วยพระราชสำนึกในพระคุณธรรมข้อนี้นั่นเอง บางครั้งแม้จะทรง
พระประชวร หากไม่มีพระอาการมากจนเกินไป ก็จะเสด็จพระราช
ดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ โดยมีได้ทรงผัดผ่อน

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะในวโรกาสใด หรือ ณ สถานที่ใด จะทรงมีความละมุนละไมและอ่อนโยนเสมอ เป็นต้นว่า ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับประชาชนตามควรแก่ฐานะด้วยพระพักตร์ที่ยิ้มแย้ม ด้วยพระสุรเสียงที่อ่อนโยนเป็นปกติโดยมิได้ทรงแบ่งชั้นวรรณะ และโดยที่มิได้ทรงถือพระองค์ บ่อยครั้งที่เราจะเห็นภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับราบบนพื้นเพื่อทรงสนทนากับประชาชน พระราชจริยาวัตรในส่วนนี้นับได้ว่าทรงปฏิบัติ ในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๕ คือ มัททวะ ความอ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่งถือตัว และด้วยพระคุณธรรมข้อนี้นั่นเอง จึงทรงเป็นที่เคารพรักของประชาชนทั่วไป ไม่ว่าจะเสด็จฯ ที่ไหนประชาชนต่างก็พอใจที่จะเฝ้าชมพระบารมี โดยไม่รู้จักเบื่อ บางคนอาจจะเดินทางมาจากที่ไกล ๆ เพียงเพื่อขอให้ได้เฝ้าชมพระบารมีเท่านั้นก็พอใจแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานโครงการและพระราชดำริไว้มากมายหลายสาขา ในอันที่จะบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากเดือนร้อนของประชาชน ตลอดถึงได้ทรงติดตามตรวจสอบผลอันจะพึงได้จากโครงการและพระราชดำรินั้น ๆ โดยใกล้ชิดเสมอ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ นั้นด้วยพระองค์เองเสมอมิได้ขาด เมื่อทรงพบข้อบกพร่อง ก็จะทรงพยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น เมื่อทรงเห็นว่าได้ผลดีมีประโยชน์ ก็จะพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์

ส่งเสริมให้พัฒนาอีก ๆ ขึ้น นี่นับว่าเป็นพระราชวิริยะอุตสาหะ
 ในอันที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาสิ่งที่จะเป็นประโยชน์สุข แก่
 ประเทศชาติและประชาชนโดยแท้ พระองค์ทรงมีพระราชวิริยะ
 อุตสาหะในพระราชกรณียกิจส่วนนี้อย่างมีรู้จักหยุดยั้ง ฉะนั้น ใน
 ปัจจุบันจึงมีโครงการตามพระราชดำริในสาขาต่าง ๆ เกิดขึ้นมา
 กว่า ๑,๐๐๐ โครงการซึ่งโครงการเหล่านี้มีลักษณะคล้ายเป็นการ
 เริ่มต้นให้รัฐบาลก่อน เป็นแบบที่เรียกกันว่า Pilot Project เมื่อทรง
 ริเริ่มแล้ว รัฐบาลเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงก็จะเข้ามาร่วม
 สนับสนุนในภายหลัง เหล่านี้คือพระราชจริยาวัตร ในทศพิธราชธรรม
 ข้อที่ ๖ คือ ตปะ ความเพียรพยายามเพื่อกำจัดสิ่งเลวร้ายและสร้าง
 สรรค์สิ่งดีงาม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น
 ทั้งในรูปของวัตรธรรมและนามธรรม

ส่วนพระราชจริยาวัตรอันแสดงออกซึ่งพระเมตตา ต่อปวง
 พสกนิกรในทุกโอกาสที่เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ
 ไม่เคยทรงแสดงความเกรี้ยวกราดแข็งกระด้างต่อใคร ๆ แต่ทรง
 ปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ด้วยความสุภาพอ่อนโยนอย่างพอเหมาะ
 พอควรแก่สถานะที่นับเป็นการทรงปฏิบัติ ในทศพิธราชธรรม
 ข้อที่ ๗ อักโกธะ ความไม่โกรธ ไม่แข็งกระด้างและไม่พยายาม
 มุ่งร้ายต่อใคร ๆ พระคุณธรรมข้อนี้ คงเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคน
 อยู่แล้วเช่นกัน

เนื่องจาบทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมข้อ
 อักโกระ คือความไม่โกรธ ไม่พยาบาทมุ่งร้ายต่อใคร ๆ จึงเป็น
 การตัดทางที่จะนำไปสู่การกระทำใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน
 เสียหายต่อผู้อื่นอย่างปราศจากศีลธรรมและเหตุผลด้วย และก็ไม่เคย
 ปรากฏว่า ได้ทรงกระทำการใด ๆ อันเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ตลอด
 ไปถึงสัตว์ด้วย มีแต่พระราชทานความร่มเย็นอันเป็นพระมหากรุณา
 ในลักษณะต่าง ๆ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่
 ในทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๘ คือ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 ให้เดือดร้อน อย่างบริบูรณ์

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างทั้ง
 หมดยี่ ล้วนแสดงให้เห็นพระคุณธรรมอีกข้อหนึ่งคือ ขันติ ความ
 อุดทน อันเป็นทศพิธราชธรรม ข้อที่ ๕ เพราะในการทางปฏิบัติ
 พระราชกรณียกิจในหลาย ๆ โอกาส ในหลาย ๆ สถานที่ ต้อง
 ทรงบุกป่าฝ่าดงไปเป็นระยะทางไกล ๆ บางครั้งก็ต้องทรงพระ
 ดำเนินไปท่ามกลางแสงแดดที่ร้อนระอุบ้าง ท่ามกลางสายฝนบ้าง
 และพระราชกรณียกิจที่ต้องทรงปฏิบัตินั้นก็มีความยากจนแทบจะไม่มี
 เวลาทรงพระสำราญส่วนพระองค์ แต่ถึงกระนั้น ก็ทรงปฏิบัติพระ
 ราชกรณียกิจต่าง ๆ เหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยมิได้ทรง
 ย่อท้อ ทั้งนี้ก็ด้วยพลังแห่งพระขันติธรรมอันเต็มเปี่ยมอยู่ในพระราช
 ฤทัยนั่นเอง

และเมื่อประมวลพระราชจริยาวัตรทั้งมวลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเข้าด้วยกันก็จัดได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในทำนองคลองธรรมและต้องตามพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทั้งหลายในอดีตได้ทรงปฏิบัติสืบ ๆ กันมาแต่โบราณ ไม่ทรงปฏิบัติพระองค์แปรเปลี่ยนไปจากขัตติยราชประเพณีอันดีงาม และไม่ทรงละเลยคุณธรรมในทางพระศาสนา ไม่ทรงแสวงหาความสุขสำราญส่วนพระองค์โดยทรงละเลยพระราชภารกิจอันจะพึงปฏิบัติ หรือก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ประชาชน แต่ตรงกันข้าม ทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการพระศาสนาและศีลธรรม ทรงปฏิบัติรักษาขนบประเพณีอันดีงามของชาติ และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนในทุกด้าน ทั้งหมดนี้นับได้ว่าเป็นพระราชจริยาวัตรในทศพิธราชธรรมข้อสุดท้าย คือ อวิโรชนะ การไม่ปฏิบัติให้ผิดจากที่ถูกต้องควร ไม่ผิดจากทำนองคลองธรรมก็คือปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรมดังที่ได้ตรัสไว้ในพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” นั้นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมานี้อย่างสอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐบาลและประชาชน โดยมีได้ทรงยกหรือแยกพระองค์ออกไปเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากรัฐบาลและประชาชน โดยฐานที่ทรงเป็นองค์พระประมุขแห่งชาติ ก็ด้วยทรงปฏิบัติพระองค์

ตามหลักของทศพิธราชธรรม เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของปวงพสกนิกร เช่นเดียวกับที่คนไทยทั้งปวงปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองนั่นเอง ทรงมีพระราชสำนักอยู่เสมอว่าคนไทยทุกคนไม่ว่าจะในฐานะเป็นองค์พระประมุขแห่งรัฐ คณะรัฐบาล หรือประชาชนสามัญทั่วไป ต่างก็จะต้องใช้สติปัญญาความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองตามควรแก่สถานภาพของตน ด้วยสำนึกในความเป็นชาติและโดยมีหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักเป็นแกนแห่งการกระทำเสมอเหมือนกันไม่มียกเว้นในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ นั้น จึงทรงปฏิบัติด้วยพระราชสำนักและตามพระคุณธรรมมีทศพิธราชธรรม เป็นต้น เยี่ยงที่คนไทยทั้งหลายในทุกฐานะปฏิบัติกันอยู่โดยฐานที่เป็นคนไทย เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ตลอดคามิได้หยุดหย่อน นับแต่เริ่มรัชกาลเป็นต้นมาจนทุกวันนี้ ในปัจจุบันมีคณะกรรมการซึ่งมาจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลปฏิบัติสนองพระราชดำริทุกแห่ง และมีคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เรียกสั้นว่า กปร. มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่ปวงประชาชนชาวไทยอย่างหาที่สุดมิได้

ตามที่ได้กล่าวมาค่อนข้างจะยืดยาวนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม

อย่างไรบ้าง และผลของการที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประชาชนอย่างไร ทั้งยังเป็นการชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า สำหรับชาติไทยนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่จะแยกจากกันไม่ได้ เพราะชาติก็คือเอกภาพแห่งปวงชน ปวงชนจะมีเอกภาพได้ก็เพราะมีพระมหากษัตริย์หรือผู้นำเป็นจุดรวมใจ พระมหากษัตริย์หรือผู้นำที่จะเป็นจุดรวมใจของปวงชนได้นั้นจะต้องมีพระศาสนาที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่ยึดมั่น เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นที่ยิ่งใหญ่ของปวงชน พระศาสนาที่อุดมสมบูรณ์จึงเท่ากับเป็นจุดศูนย์กลางของเอกภาพแห่งชาติ เพราะจะต้องเป็นหลักยึดสำหรับทุกคนในชาตินับแต่พระมหากษัตริย์ตลอดไปจนถึงประชาชนทั้งปวง โดยนัยนี้ แม้คำสอนเรื่องทศพิธราชธรรมก็เช่นเดียวกัน เป็นหลักธรรมที่ไม่เพียงแต่พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่ควรปฏิบัติ แม้รัฐบาล ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ก็ควรปฏิบัติ เพราะแต่ละคนก็มีส่วนในการปกครองด้วยกันทั้งนั้น ต่างกันแต่มาน้อยไปตามฐานะ เริ่มแต่ปกครองตน ปกครองสังคม ตลอดไปจนถึงปกครองประเทศ แต่ที่ทรงยกพระราชพิธีขึ้นมาแสดงก็เพราะว่า พระราชาหรือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธงของประเทศชาติ ทรงเป็นแบบอย่างของประชาชน และเป็นที่ยอมรับว่าบุคคลใด ๆ ในสังคมเดียวกัน ฉะนั้น จึงทรงอยู่ในฐานะที่ต้องให้ความสำคัญและเน้นเป็นพิเศษ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่คนทั่วไป ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทั้งหลายได้ทรงปฏิบัติมาแล้วเป็นอย่างดีขอเดชะ

ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคล แต่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และถ้าจะมีข้อผิดพลาดบกพร่อง
ไม่ถูกไม่ควรประการใด ขอพระราชทานอภัย และขออภัยท่านผู้ฟัง
ทั่วไป

ขออำนาจพรแก่ทุกท่านที่มาร่วมฟังการบรรยาย และขอเชิญ
ให้ร่วมอธิษฐานจิตถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ

ขออำนาจพร.

ปาฐกถาพิเศษ

เรื่อง

“ทศพิธราชธรรมและพระราชกรณียกิจ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร

(เจริญ สุวฑฺฒโน)

วัดบวรนิเวศวิหาร

ณ ดิگคันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๐

อำนวยการ ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

อาตมภาพรู้สึกยินดีที่ได้มีส่วนร่วมบรรยายพิเศษในการ
 สัมมนาครั้งนี้ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสัมมนาที่มีความสำคัญ เพราะเป็น
 การสัมมนาข้าราชการระดับบริหารและสมาชิกชมรมนักบริหาร
 ข้าราชการพลเรือน ซึ่งถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการสัมมนาผู้ที่
 มีหน้าที่รับผิดชอบทางการปกครองในสาขาและระดับต่าง ๆ ภายใต้
 หัวเรื่องว่า “การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์
 เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เนื่องในมหามงคลวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ
 และเพื่อให้ข้าราชการพลเรือนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทศพิช-
 ราชธรรม ตลอดจนเพื่อรณรงค์ให้ข้าราชการทุกระดับชั้นปฏิบัติตน
 และบริหารราชการตามหลักธรรมในทศพิธราชธรรม สำหรับหัวข้อ
 ที่อาตมภาพ รับผิดชอบมาให้บรรยายในวันนี้คือ “ทศพิธราชธรรม
 และพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ตามหัวข้อ
 ที่กำหนดให้ นี้ ก็คงจะมีประเด็นสำคัญอยู่ ๒ ประเด็นคือ ทศพิชราช-
 ธรรมคืออะไร และ พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวเกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรมอย่างไร ฉะนั้น การบรรยายก็
จะดำเนินไปใน ๒ ประเด็นนี้

เมื่อพูดถึงทศพิธราชธรรม ก็มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่า
เป็นคุณธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์หรือพระราชาทรงประพฤติ
ปฏิบัติ ฉะนั้น สามัญชนคนทั่วไปจึงไม่มีสิทธิที่จะนำมาปฏิบัติหรือ
ไม่ใช่หน้าที่ของประชาชนทั่วไปที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งเป็นความเข้าใจ
ที่ยังคลาดเคลื่อน อันที่จริงนั้นธรรม ทุกข้อเป็นของกลาง ใคร ๆ
ก็สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ แต่ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันออกไป
นั้น ก็เรียกไปตามโอกาสและบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหรือ
ทรงสั่งสอนเท่านั้น ทศพิธราชธรรมก็เช่นเดียวกัน คำสอนหมวดนี้
ได้ชื่อว่า ราชธรรม ก็เพราะโบราณบัณฑิตทั้งหลายนิยมแสดงแก่
พระราชาซึ่งเป็นผู้ปกครองประชาชนมาตั้งแต่โบราณกาลก่อนพุทธ-
กาล ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ก็
ได้ทรงนำมาสั่งสอนต่อมา เพราะทรงเห็นว่าเป็นคุณธรรมที่จะก่อ
ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติได้จริง และเนื่องจากธรรม หมวดนี้
มี ๑๐ ประการ จึงนิยมเรียกกันว่า ทศพิธราชธรรม ซึ่งแปลว่า ราช-
ธรรม ๑๐ ประการ นอกจากทศพิธราชธรรมแล้ว พระพุทธศาสนา
ยังได้แสดงหลักธรรมทางการปกครองประการอื่น ๆ ไว้อีกมาก

เช่น ราชสังคหวัดถุ ๕^(๑) จักรวรรดิวัตร ๑๒^(๒) พละ ๕^(๓) เป็นต้น
แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเรื่องทศพิชราชธรรมเท่านั้น

ทศพิชราชธรรมนั้น หากพิจารณาด้วยดีแล้วจะเห็นว่า มิใช่
เป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองสูงสุด คือพระราชาหรือพระมหากษัตริย์
เท่านั้น แต่เป็นธรรมสำหรับผู้ทำหน้าที่ปกครองทั่ว ๆ ไป ตั้งแต่
ระดับชาติ ตลอดลงมาถึงระดับประชาชนในชาติทั่วไป จะแตก
ต่างกันก็ตรงที่ขอบเขตแห่งความรับผิดชอบในการปกครอง ซึ่งก็คง
มากน้อยแตกต่างกันไปตามฐานะของบุคคลนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะ ความ
ผาสุกของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ นับแต่ครอบครัวไปจน
ถึงประเทศชาตินั้น ขึ้นอยู่กับผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้

-
- (๑) ราชสังคหวัดถุ ๕ คือ ๑. สัสสมณะ ความสามารถในการบำรุงข้าวกล้า, ๒. ปุริสมณะ
ความสามารถในการบำรุงเลี้ยงคน, ๓. สัมมาปาสะ ความสามารถผูกมัดน้ำใจประชาชน,
๔. วาจาเป็ยยะ มีวาจาควรดื่ม, และ นิรัคคพะ สงบราบคาบปราศจากโรคภัยจนถึง
ทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นคำรบ ๕ (ส.ส. ๑๕/๑๑๐/๓๕๑).
- (๒) จักรวรรดิวัตร ๑๒ คือ ๑. โอวาทสั่งสอนข้าราชการ, ๒. ผู้กมิตร์ไมตรีกับนานา
ประเทศ, ๓. สงเคราะห์พระราชาวงศ์, ๔. เกื้อกูลกฤหบดีชน, ๕. อนุเคราะห์ประชา-
ราษฎร, ๖. อุปการะสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ, ๗. อนุรักษผู้สัตว์ไม่ให้มีภัย,
๘. ปราบปรามการทุจริตส่งเสริมการสุจริต, ๙. สนับสนุนทุนทรัพย์แก่ผู้ประกอบ
สัมมาชีพ, ๑๐. เข้าใกล้ได้ตามเรื่องบาปบุญคุณโทษกับสมณะพราหมณ์, ๑๑. หัก
ห้ามจิตใจจากอธรรมทั้งปวง, ๑๒. พยายามเลิกละความละโมภโลกมากในทางที่
ไม่ถูกไม่ควร (ที.ปาฎิ. ๑๑/๖๕/๓๕).
- (๓) พละ ๕ คือ ๑. กายพละ กำลังกาย, ๒. โภคพละ กำลังคือโภคสมบัติ, ๓. อัมัจพละ
กำลังคืออำนาจ, ๔. อภิขัจพละ กำลังคือชาติสกุลสูง, ๕. ปัญญาพละ กำลังคือ
ปัญญา (ขุ.ชา. ๒๗/๕๓๒/๒๔๔๔).

ก็มีไว้ว่า เฉพาะผู้นำหรือผู้ปกครองเท่านั้นที่จะต้องปฏิบัติธรรมหรือ
 รับผิดชอบต่อความผาสุกของหมู่คณะ ผู้อยู่ในปกครองไม่ต้องปฏิบัติ
 ธรรมหรือไม่ต้องรับผิดชอบ อันที่จริง ทุกคนที่รวมอยู่ในหมู่คณะ
 หรือประเทศชาติเดียวกัน ต่างต้องรับผิดชอบต่อความผาสุกของกัน
 และกันด้วยกันทั้งนั้น แต่สำหรับผู้นำนั้น ในฐานะที่เป็นผู้นำ จำต้อง
 ปฏิบัติตนให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่ผู้ตามหรือผู้อยู่ในปกครองเป็น
 อันดับแรก จึงจะสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ ฉะนั้น ผู้นำจึงอยู่ในฐานะ
 ที่ต้องรับผิดชอบต่อหนักกว่าผู้อื่นในหมู่เดียวกัน ด้วยเหตุนี้เอง ในทาง
 พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปฏิบัติธรรมของผู้ที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง
 หมู่คณะหรือประเทศชาติมาก ดังมีพระพุทธพจน์ตรัสแสดงไว้ในที่
 แห่งหนึ่ง แปลความว่า

“เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่ ถ้าโคจ่าฝูงนำฝูงไปตรง โคทั้ง
 ปวงก็ย่อมไปตรงตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ถ้าผู้ที่
 เขาสมมติว่าประเสริฐสุด (คือผู้นำ) ประพฤติเป็นธรรม (คือ
 ประพฤติถูกต้องยุติธรรม) ประชาชนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติ
 เป็นธรรมตามกัน ถ้าพระราชา (คือผู้นำ) ตั้งอยู่ในธรรม
 ประเทศชาติตลอดพระราชอาณาเขตย่อมอยู่เป็นสุข” ดังนี้^(๑)

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรมนั้น เป็นคุณธรรมที่ทุก
 คนผู้อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ทั้งในฐานะผู้ปกครอง ทั้งในฐานะผู้อยู่

(๑) อจ. จตุกก. ๒๑/๘๘/๓๐ ; พ.ชา. ๒๘/๒๐/๕๐.

ในปกครอง ควรประพฤติโดยเสมอหน้ากัน เพื่อความผาสุกและ
 ความเจริญก้าวหน้าของสังคมของตน และเพราะฉะนั้น คุณธรรม
 หมวดนี้จึงอาจจะเรียกชื่อได้หลายอย่างตามฐานะของผู้นำไปปฏิบัติ
 เช่น หากพระราชหรือพระมหากษัตริย์ทรงนำไปปฏิบัติ ก็เรียกว่า
 ราชธรรม หากคณะรัฐบาลนำไปปฏิบัติ ก็เรียกว่า รัฐบาลธรรม (หรือ
 รัฐบาลธรรม) หากผู้นำหรือผู้บริหารในระดับต่าง ๆ นำไปปฏิบัติ
 ก็เรียกได้ว่า บริหารธรรม หรือบริหารกธรรม ธรรมสำหรับการ
 บริหารหรือสำหรับนักบริหาร หากพ่อบ้านแม่เรือนนำไปปฏิบัติ ก็
 เรียกได้ว่า คหบดีธรรม หรือถ้าประชาชนทั่วไปนำไปปฏิบัติ ก็เรียก
 ได้ว่า ประชาธรรม เป็นต้น ฉะนั้น ทศพิธราชธรรมจึงกล่าวได้ว่า
 เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ปกครอง หรือนักบริหารทุกระดับชั้น หรือถ้า
 จะกล่าวกันอย่างกว้าง ๆ เป็นกลาง ๆ ก็กล่าวได้ว่า เป็นคุณธรรม
 สำหรับทุกคน ซึ่งความจริงข้อนี้จะเห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อได้พิจารณา
 ทศพิธราชธรรมเป็นข้อ ๆ ไป

ทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม ๑๐ ประการนั้น ดังนี้

(๑) ทาน การสละวัสดุสิ่งของและให้วิชาความรู้เพื่อเกื้อกูล
 ผู้อื่น และให้ประการอื่น ๆ เช่น กำล้างกาย กำล้างความคิด ตลอดถึง
 ให้การอบรมแนะนำ ที่รวมเรียกว่า ธรรมทาน

(๒) ศีล ควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจาตลอดถึงใจให้เป็นปกติเรียบร้อย

(๓) ปริจาคะ เสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์

สุขส่วนรวม

(๔) อาชชวะ ความซื่อตรง

(๕) มัททวะ ความสุภาพอ่อนโยน

(๖) ตบะ ความเพียรพยายามในหน้าที่การงานจนกว่าจะสำเร็จโดยไม่ถดถะ

(๗) อักโกธะ ความไม่แสดงความเกรี้ยวกราด โกรธเค้นต่อใคร ๆ

(๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้ทุกข์เดือดร้อน

(๙) ขันติ ความอดทนต่อความยากลำบากทั้งที่เนื่องมาจากวัตถุธรรมและนามธรรม

(๑๐) อวิโรธนะ ความไม่ประพฤติปฏิบัติผิดไปจากทำนองคลองธรรม^(๑)

คุณธรรม ๑๐ ประการดังที่กล่าวมานี้ ท่านทั้งหลายในฐานะที่เป็นนักบริหาร ก็คงจะเห็นได้ว่า มีความจำเป็นสำหรับผู้ปกครองหรือผู้บริหาร และมีความจำเป็นแม้แก่ผู้อยู่ในปกครองหรือผู้ร่วมงานอย่างไร เพราะคุณธรรมแต่ละข้อมีความขัดแย้งอยู่ในตัวแล้วจนเกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรเพิ่มเติมอีก แต่บางท่านอาจจะยังไม่ค่อยคุ้นกับหัวข้อธรรมเหล่านี้นัก ในที่นี้จึงจะขอขยายความเพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย

(๑) พุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

คุณธรรมข้อที่ ๑ คือทาน นับว่ามีความสำคัญสำหรับผู้ปกครองเป็นอันดับแรก เพราะในฐานะที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองนั้น หากมองในแง่ของคุณธรรม ก็ควรจะเป็นผู้เอื้ออารีต่อคนในปกครอง รู้จักเอื้อเพื่อแบ่งปัน สงเคราะห์ช่วยเหลือคนในปกครองของตนตามควรแก่โอกาสและเหตุการณ์ หากมองในแง่ของหน้าที่ ผู้ปกครองก็มีหน้าที่ที่จะต้องบำบัดทุกข์บำรุงสุขคนในปกครองของตน ด้วยการให้วัตถุสิ่งของบ้าง ด้วยการให้วิชาความรู้บ้าง ด้วยการให้สิ่งที่จะต้องการอื่น ๆ ตลอดถึงให้การอบรมแนะนำบ้าง เพื่อเขาเหล่านั้นจะได้ใช้เป็นเครื่องยังชีพและสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความผาสุกตามควรแก่สภาพ สิ่งเหล่านี้ ก็รวมอยู่ในคุณธรรมข้อที่เรียกว่า ทาน การให้นั่นเอง ส่วนผู้อยู่ในปกครอง เมื่อได้รับจากผู้ปกครองแล้ว ก็ควรจะให้ตอบด้วย ความผาสุกของส่วนรวมจึงจะเป็นไปได้ เช่น เสียภาษีอากรแก่รัฐตามฐานะและหน้าที่ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเมื่อได้รับการขอร้อง เป็นต้น ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงควรให้แก่กันและกันตามฐานะและหน้าที่ของตน ๆ เพราะถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้แต่ฝ่ายเดียว หรือรับแต่ฝ่ายเดียว สุดท้ายก็คงจะไม่มีใครให้ เพราะไม่มีอะไรจะให้อีกต่อไป

คุณธรรมข้อที่ ๒ คือศีล นั่นก็หมายความว่า ผู้ปกครองจะต้องประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม มั่นคงหนักแน่นอยู่ในระเบียบวินัย กฎหมายและขนบประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง วางตนให้เป็นหลักเป็นที่เชื่อถือของประชาชนได้ ในฐานะที่เป็นหลักเป็นประธาน

ของหมู่คณะหรือประเทศชาติ ส่วนประชาชนก็จะต้องประพฤติเช่นเดียวกัน เพราะถ้าผู้นำทำดีอยู่คนเดียว แต่ประชาชนไม่เอาด้วย สังคมก็จะสงบเรียบร้อยไม่ได้ หรือถ้าประชาชนพยายามทำดี แต่ผู้นำไม่เอาด้วย ประชาชนก็เดือดร้อน ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงต่างต้องมีศีลต่อกัน สังคมจึงจะสงบสุข

คุณธรรมข้อที่ ๓ คือ ปริจาคะ ความเสียสละ โดยหน้าที่แล้วผู้ปกครองย่อมต้องเป็นคนเสียสละ หากไม่มีคุณธรรมข้อนี้ ก็เป็นผู้ปกครองที่ดีไม่ได้ เป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ เพราะจะกลายเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อกอบโกยประโยชน์สุขส่วนตนถ่ายเดียว กล่าวสั้น ผู้ปกครองจะต้องพร้อมเสมอที่จะเสียสละ เพื่อประโยชน์สุขของคนในปกครองของตนหรือเพื่อประเทศชาติของตน ส่วนประชาชนก็ต้องเสียสละ เพื่อสนองนโยบายที่เป็นธรรม หรือความปรารถนาดีของผู้ปกครองด้วยเช่นกัน เช่น เมื่อถึงคราวควรอด ก็อดด้วยกัน เมื่อถึงคราวควรออม ก็ออมด้วยกัน การแก้ปัญหาของหมู่คณะหรือชาติบ้านเมืองจะเป็นไปได้ แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งกำลังประสบปัญหา แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับแสวงหาแต่ความสุขส่วนตัว โดยไม่อาทรห่วงใยต่อใคร หมู่คณะหรือชาติบ้านเมืองก็คงไปไม่รอดแน่ ฉะนั้น ทุกคนจึงต้องเสียสละตามควรแก่ฐานะและความรับผิดชอบ

คุณธรรมข้อที่ ๔ คือ อาชชวะ ความซื่อตรง ข้อนี้ไม่ต้องอธิบายมาก เพราะคงเป็นที่เข้าใจกันดีอยู่แล้ว กล่าวโดยสรุปก็คือกิจการทุกอย่างหากผู้ที่มีส่วนร่วม ไม่ว่าจะในฐานะผู้นำหรือผู้ตาม

ต่างไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ซื่อตรงต่อเวลา ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่ซื่อตรงต่อความถูกต้อง ความควร ความสัมฤทธิ์ผลก็เป็นไปได้ยาก และจะถึงความล้มเหลวในที่สุด แต่ถ้าทุกฝ่ายต่างซื่อตรงต่อกัน ซื่อตรงต่อเวลา ซื่อตรงต่อหน้าที่ และซื่อตรงต่อความถูกต้องความควร ก็หวังได้ว่า กิจการย่อมจะประสบความสำเร็จด้วยดี หากแม้จะมีอุปสรรคก็จะสามารถช่วยกันแก้ไขให้สำเร็จได้ไม่ยาก

คุณธรรมข้อที่ ๕ คือ มัททวะ ความอ่อนโยน คุณธรรมข้อนี้มีความจำเป็นอย่างไรคงเห็นได้ไม่ยาก คนที่เย่อหยิ่งจองหองหรือแข็งกระด้างหยาบคายนั้น ย่อมเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป หากเป็นผู้ปกครองด้วยแล้ว ก็ย่อมจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการปกครองเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้คนในปกครองขาดความเคารพนับถือและเสื่อมศรัทธา และบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความหายนะอย่างร้ายแรงขึ้นก็ได้ ฉะนั้น ผู้ปกครองที่ดีย่อมจะสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคนและในทุกโอกาสด้วยความจริงใจเสมอ ประชาชนก็จะให้ความเคารพรักและคารวะอ่อนน้อมเป็นการตอบแทนเช่นกัน โดยสรุปแล้วก็คือ ทุกคนควรมีความสุภาพอ่อนโยนต่อกันและกันตามควรแก่ฐานะ

คุณธรรมข้อที่ ๖ คือ ตบะ ความเพียร ลักษณะของผู้หน้าที่จะขาดเสียมิได้ก็คือความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการปฏิบัติหน้าที่ หรือในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ จึงจะก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและยำเกรงขึ้นในประชาชนได้ ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว

จะมีได้ก็ต่อเมื่อมีพลังภายในคือตบะ ความเพียรพยายามอย่างเด็ดเดี่ยวมันคงจนกว่าจะบรรลุความสำเร็จในหน้าที่การงานนั่นเอง ตบะจึงเป็นที่มาแห่งอำนาจของผู้นำ ดังที่มักเรียกกันว่า “มีตบะเคชะ” ผู้นำที่ไร้ตบะไม่เป็นที่เชื่อมั่นยำเกรงของคนในปกครอง ฉะนั้น ตบะจึงเป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับผู้ปกครองผู้บริหาร และในเมื่อผู้ปกครองผู้บริหารมีความเพียรพยายามแล้ว ผู้อยู่ในปกครองหรือผู้ตามก็จะต้องสนองตอบด้วย ก็จะต้องมีความเพียรพยายามไปตามฐานะและหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วย กล่าวสั้นก็คือ ทุกคนต้องมีความเพียรพยายามอย่างเด็ดเดี่ยวมันคงร่วมกันในการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่หมู่คณะหรือชาติบ้านเมือง

คุณธรรมข้อที่ ๗ คือ อักโกระ ความไม่โกรธนั้น ก็หมายถึงว่า ผู้ปกครองไม่ควรปฏิบัติต่อคนในปกครองของตนด้วยอำนาจบาบาทใหญ่ หรือด้วยความเกรี้ยวกราดอย่างไรเหตุผล เพราะจะทำให้กลายเป็นที่เกลียดกลัวและเกลียดชังของคนในปกครอง อันจะทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติหน้าที่การงาน แต่ถ้าผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นคนไม่วู่วามใช้อารมณ์ แต่เป็นคนเยือกเย็นมีเหตุผลและแสดงความเมตตาอาทรต่อทุกคนโดยเสมอหน้า ก็ย่อมจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคน และย่อมจะได้รับความร่วมมือร่วมใจในกิจการทุกอย่างด้วยดีโดยไม่ต้องบังคับขอร้อง ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงควรปฏิบัติต่อกันด้วยความไม่วู่วามและมีเหตุผล พร้อมทั้งมีเมตตาอาทรต่อกันตามฐานะ กิจการทุกอย่างจึงจะดำเนินไปด้วยดี

คุณธรรมข้อที่ ๔ คือ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนนั้นก็ได้แก่ ผู้ปกครองจะต้องไม่เป็นผู้โหดร้ายทารุณประชาชน ไม่กระทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนทุกข์ยากแก่ประชาชนทั้งในด้านทรัพย์สิน และชีวิตร่างกาย หากผู้ปกครองโหดร้ายปราศจากกรุณา ปรานี ประชาชนก็จะมีแต่ความหวาดผวาคความมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สินไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็คงจะไม่มีใครคิดสร้างสรรค์อะไรให้สังคมหรือส่วนรวม เพราะแต่ละคนก็จะมัวแต่ระวังภัยอันอาจจะเกิดขึ้นกับตนเองได้ทุกเมื่อ ฉะนั้น ผู้ปกครองที่ดีจะต้องไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน แต่จะต้องพยายามสร้างความสุขกายเย็นใจให้แก่ทุกคนในปกครองของตนเท่าที่สามารถจะทำได้ ส่วนประชาชนก็จะต้องไม่หาเหตุสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ปกครองด้วยเช่นกัน กล่าวสั้นก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่กันและกัน จึงจะอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นสุข

คุณธรรมข้อที่ ๕ คือ ขันติ ความอดทน ภารกิจของผู้ปกครองนั้นเป็นสิ่งที่หนักยิ่ง ผู้ปกครองจึงจำต้องมีความอดทนอย่างยิ่งจึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผลสำเร็จ ก็จะต้องอดทนต่อความทุกข์ยากในการปฏิบัติหน้าที่ ทนเสียสละเพื่อประชาชน ทนต่อปัญหาและอารมณ์อันไม่พึงประสงค์ของคนเป็นจำนวนมาก ตลอดถึงทนต่อความรู้สึกและความต้องการอันไม่ถูกไม่ควรของตนเองไม่ให้แสดงออกมาด้วย กล่าวสั้นก็คือ จะต้องเป็นผู้หนักแน่นมั่นคงในทุกสถานการณ์เพื่อให้ภาระหน้าที่ในความรับผิดชอบดำเนินไปด้วย

ดี แม้ประชาชนก็จะต้องมีความอดทนด้วยเช่นกัน เช่นทนกระทำในสิ่งที่ตั้งถามควรกระทำ ทนลำบากได้ในเมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาวะลำบาก ทนเสียสละได้ในเมื่อบ้านเมืองต้องการความช่วยเหลือ หรือทนอดทนอ้อมได้เพื่อผลดีแก่ส่วนรวม เป็นต้น กล่าวสั้นก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันทนร่วมกันทำ การแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ความเจริญของบ้านเมืองจึงจะเป็นไปได้

ผู้ปกครองที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๘ ประการดังกล่าวมาแล้วข้างต้นก็เชื่อว่าได้ปฏิบัติคุณธรรม ข้อที่ ๑๐ คือ อวิโรธนะ ความปฏิบัติไม่ผิด ได้แก่ปฏิบัติหรือกระทำการต่าง ๆ ไม่ผิดไปจากทำนองคลองธรรมของผู้ปกครองที่ดี แต่กระทำการต่าง ๆ ไปตามที่ถูกที่ควร โดยยึดถือคุณธรรมมีทศพิธราชธรรมเป็นต้นเป็นหลักในการบริหารหรือปกครอง กล่าวสั้นก็คือ ปกครองโดยธรรม ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าธรรมาธิปไตย ถือธรรมคือความถูกต้องยุติธรรมเป็นใหญ่ ไม่เอาประโยชน์สุขส่วนตัว หรืออำนาจบาทใหญ่ หรืออารมณ์อันไร้เหตุผลมาเป็นหลักเป็นใหญ่ในการบริหารหรือปกครอง แม้ผู้อยู่ในปกครองหรือผู้ร่วมงานก็เช่นเดียวกัน จะต้องยึดถือธรรม คือความถูกต้องยุติธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติสนองตอบต่อผู้ปกครองหรือปฏิบัติต่อกันและกัน กล่าวโดยสรุปก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องยึดถือธรรม คือความถูกต้องยุติเป็นหลักในการปฏิบัติต่อกันและกัน ไม่เอาประโยชน์สุขส่วนตัวหรืออคติความลำเอียงเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งมาเป็นเกณฑ์

ในการวินิจฉัยตัดสิน ความเป็นธรรมในสังคมจึงจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้

ดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นคุณธรรมที่ทั้งฝ่ายผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง หรือทั้งฝ่ายผู้บริหารและผู้ร่วมงาน จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยกัน จึงจะเกิดผลคือ ประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมได้ คุณธรรม ๑๐ ประการนี้ หากจะกล่าวกันโดยสาร์ตละหรือโดยใจความสำคัญแล้ว ก็คือเรื่องของการให้ การบริจาค ความเสียสละ (ทาน บริจาค), ความซื่อสัตย์สุจริต (ศีล อาชชวะ), ความอ่อนโยนมีไมตรีเอื้ออาทรต่อกัน (มัททวะ อักโกธะ อวิหิงสา), ความเพียรพยายามอดทน (ตบะ ขันติ), และความถูกต้องยุติธรรม (อวิโรธนะ) นั่นเอง เมื่อย่นย่อ ลงดังนี้ ก็ยังจะทำให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า คนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะโดยที่แต่ละคนต่างก็ไม่มีคุณธรรมเหล่านี้ จะอยู่รวมกันอย่างเป็นผลสุกได้หรือไม่? กิจการใด ๆ ก็ตามที่อยู่รวมกิจการ ทั้งผู้บริหารและผู้ร่วมงาน ต่างก็ไม่มีคุณธรรมเหล่านี้ จะดำเนินไปจนเป็นผลสำเร็จได้หรือไม่? คำถามเหล่านี้ก็คงจะให้คำตอบที่ตรงกันว่า ไม่ได้ ฉะนั้น ตามคติแห่งพระพุทธศาสนาจึงถือว่า ทศพิธราชธรรมนี้เป็นคุณธรรมเพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยมีพระราชาหรือผู้ปกครองเป็นผู้นำในการประพฤติปฏิบัติ โดยนัยนี้ คุณธรรมหมวดนี้จึงอาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งตามลักษณะของผลที่มุ่งหมายว่า สุขุบายธรรม คือธรรมเป็นอุบายคือนโยบายนำไปสู่ความสุขความเจริญ

นอกจากทศพิธราชธรรมดังกล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนา ยังได้แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองประชาชนจะพึง ประพฤติปฏิบัติไว้อีกหลายประการ เพื่อเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติ ทศพิธราชธรรมให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น หลักอกติ ๔^(๑) หลัก สังคหวัตถุ ๔^(๒) และ หลักพรหมวิหาร ๔^(๓) เป็นต้น แต่ถ้าจะกล่าว เฉพาะที่เกี่ยวกับผู้ปฏิบัติหน้าที่ในทางราชการ ซึ่งเรียกสั้นว่า ข้าราชการ แล้วพระพุทธศาสนาก็ได้แสดงไว้ว่า ควรจะมีคุณธรรมอีก ๕ ประการ เพื่อความสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติหน้าที่ราชการที่ตน รับผิดชอบ กล่าวคือ

๑. มีปัญญา คือความฉลาดสามารถในการรู้การคิดและ การทำ เพื่อพัฒนาตนเองและหน้าที่การงานที่รับผิดชอบให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ

๒. มีความรู้พร้อม คือมีความรอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ อย่างพร้อมมูล อย่างน้อยก็จะต้องมีความรู้ดีในสาขาวิชาที่ตนมีหน้าที่ รับผิดชอบ หรือประกอบกิจกรรมอยู่

(๑) อกติ ๔ คือ ๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก, ๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง, ๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา, ๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว (อภ. จตุกก. ๒๑/๒๓/๑๗).

(๒) สังคหวัตถุ ๔ คือ ๑. ทาน ให้ปันสิ่งของ, ๒. ปิยวาจา เจรจาอ่อนหวาน, ๓. อັถถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์, ๔. สมานัตตตา วางตนเสมอไม่ถือตัว (อภ. จตุกก. ๒๑/๒๔/๓๒).

(๓) พรหมวิหาร ๔ คือ ๑. เมตตา ปราปรณาให้เขาเป็นสุข, ๒. กรุณา คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์, ๓. มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี, ๔. อุเบกขา ความวางเฉย (อภ. วิภงก. ๓๕/ ๓๖๕/๗๔๑).

๓. มีความฉลาดในวิธีการ ได้แก่มีความฉลาดสามารถในการจัดการ หรือดำเนินการในอันที่จะให้หน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบนั้น ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เหมาะสม และประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

๔. รู้จักกาลเวลา คือรู้จักกาละเทศะว่า เวลาใดควรทำอะไร เวลาใดไม่ควรทำอะไร เป็นต้น ตลอดถึงรู้จักคุณค่าของเวลา ไม่ปล่อยให้เวลาและโอกาสอันควรล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์

๕. รู้จักยุคสมัย คือต้องเป็นคนทันโลก ทันสังคมและทันเหตุการณ์ สามารถปรับตัวและปรับปรุงแก้ไขกิจการในหน้าที่รับผิดชอบของตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี^(๑)

เมื่อได้ทำความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรมและคุณธรรมอื่น ๆ อีก บางประการที่เกี่ยวข้องแล้ว คราวนี้ลองมาพิจารณาคุณพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันว่านับเนื่องในทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง เพื่อความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอนำข้อความบางตอนจากปาฐกถาพิเศษ ของราชเลขาธิการ (ม.ล.ทวีสันต์ ลดาวัลย์) ที่ได้แสดง ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้อย่างกว้างขวางด้วยความชัดเจน มาแสดงซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

(๑) พ.ชา. ๒๘/๓๓๕/๕๖๕

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประพุดติปฏิบัติพระองค์ อยู่ภายใต้กรอบแห่งรัฐธรรมนูญ จาริตประเพณี คือ ทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ ๔^(๑) จักรวรรดิวัตร ๑๒ และทรงยึดมั่นอยู่ในราชธรรม เหล่านี้อย่างแน่นแฟ้น... ทรงสนพระทัยและศึกษาธรรมะขององค์พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง และทรงถือปฏิบัติธรรมะเหล่านั้นด้วย พระองค์เอง ทรงยึดมั่นในธรรมะเหล่านั้น แล้วก็ใช้ธรรมะเหล่านั้นใน การดำเนินพระบรมราชาบายหรือพระราชดำริต่าง ๆ ได้อย่างแนบ เนียน....

ทรงเอาพระทัยใส่ในทุกข์สุขของประชาชนคนไทย ทรง พยายามที่จะแก้ไขปัญหาเดือดร้อนต่าง ๆ ของประชาชน การแก้ไข ปัญหาเหล่านี้ จึงทำให้เกิดมีโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ เกิดขึ้น เป็นจำนวนมากมายเกินกว่าที่จะนำมาพรรณนาในที่นี้....

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบปัญหา(ของประชา- ชน)เป็นอย่างดี เพราะได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรในภูมิ ภาคต่าง ๆ เป็นประจำอย่างเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถิ่นทุรกันดาร ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอาจเข้าไปได้ไม่ทั่วถึง จึงมีพระราชหฤทัยมุ่ง มั่นที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้ประชาชนเหล่านี้ เสมือนเป็น ความทุกข์ส่วนพระองค์ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ไม่ได้ทรงนึกว่าเป็น

(๑) ในบางแห่งเรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ในบางแห่งเรียกว่า สังคหวัตถุ ๕ แต่เนื้อความเป็นอันเดียวกัน. ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๕ คือเดิม นิลคคพะ สงบราบคาบปราศจากโจรภัย จนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นข้อคำรบ ๕.

องค์พระประมุขเหมือนอย่างประมุขประเทศอื่น ๆ แต่พระองค์ทรงนึกว่า พระองค์เป็นคนไทยที่จะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนไทยทุกคนทั่วประเทศ จึงมีพระราชดำริที่จะพัฒนากลุ่มชนผู้ยากไร้เหล่านี้ อยู่ตลอดเวลา โดยทรงเน้นการพัฒนาให้เกิดความพออยู่พอกิน...

จากการที่ได้ทรงมีโอกาสไปเยี่ยมเยียนราษฎรประชาชนในที่ต่าง ๆ ทำให้ทรงทราบปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนเป็นอย่างดี พระราชประสงค์อันแรงกล้าที่จะมุ่งแก้ปัญหาให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีนั้น ทำให้มีพระราชดำรินำลักษณะเป็นการริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาอยู่เสมอ ทั้งนี้ โดยที่จะใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อศึกษาค้นคว้าทดลอง และทรงปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ จนกระทั่งแน่พระทัยว่า โครงการนั้น ๆ จะให้ผลดีเป็นประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริงแล้ว จึงมีพระราชดำริให้มีการนำไปปฏิบัติเป็นโครงการในที่ต่าง ๆ โดยที่มีลักษณะคล้ายเป็นการเริ่มต้นให้รัฐบาลก่อน เมื่อทรงริเริ่มไปแล้ว รัฐบาลเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ก็จะเข้ามาร่วมสนับสนุนในภายหลัง คล้าย ๆ กับทรงทำเป็นแบบที่เรียกว่า Pilot Project เป็นการที่จะนำให้รัฐบาลได้ไปพิจารณาแล้วจัดทำที่หลัง เพราะฉะนั้น สิ่งที่พระองค์ท่านทำ จึงเป็นการให้แต่ฝ่ายเดียว โดยมีได้ทรงหวังสิ่งใดตอบแทน นอกจากความสบายพระราชหฤทัยที่ได้ทรงทำเช่นนั้น นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ทรงคิดค้นหาวิธีการสำคัญ ๆ ที่มีผลต่อการยัง

ประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่เสมอ”(๑)

โครงการตามพระราชดำรินั้น ๆ มีวัตถุประสงค์ที่พึงทำตามสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง มีพระราชดำริที่ทรงเน้นเป็นพิเศษ มีคณะกรรมการปฏิบัติสนองพระราชดำริทุกแห่ง ทั้งมีคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกสั้นว่า ก.ป.ร. มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน

จากข้อความบางตอนที่แสดงถึงพระราชกรณียกิจบางส่วนดังกล่าวมานี้ ท่านทั้งหลายก็จะเห็นได้แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ไพศาลเพียงไร และพระราชกรณียกิจเหล่านั้นก็ล้วนเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง แต่เพื่อความกระจ่างยิ่งขึ้น ก็จะขอสรุปให้เห็นเป็นข้อ ๆ โดยสังเขป ดังนี้

ในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแต่ละโอกาสนั้น ได้ชี้ให้เห็นว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมในทศพิธราชธรรมหลาย ๆ ประการไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ การที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในที่ต่าง ๆ โดยมีได้หยุดหย่อน ทั้งในที่ใกล้และในที่

(๑) ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปวงชนชาวไทย” โดย ม.ล. ทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการ ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันอังคารที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๕, ในวารสาร แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕). หน้า ๗-๑๐.

ไกล ทั้งในที่ที่ไปมาได้สะดวกและในที่ที่แสนจะทุรกันดารชนิดที่ไม่มีใครเขาอยากไปกันก็ยิ่งเสด็จฯ ไป นี่นับว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อบริจาคจะ ความเสียสละ คือทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์เพื่อประชาชน นับได้ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อขันติ ความอดทน คือทรงอดทนต่อความเหนื่อยยาก ความลำบาก และความทุรกันดารของภูมิภาค และนับได้ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้ออดบะ ความเพียรพยายาม คือทรงมีพระราชวิริยะอุตสาหะอย่างแรงกล้าในอันที่จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปจนได้ ฉะนั้น ไม่ว่าพระราชภารกิจนั้น ๆ จะเป็นอย่างไร หรือไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ไกลไกลลำบากยากเย็นเพียงไร ก็จะต้องเสด็จฯ ไปให้ถึงและทรงกระทำให้สำเร็จจงได้ ดังที่เราทั้งหลายก็ได้เห็นกันอยู่เป็นประจำแล้ว

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นการพระราชทานพระมหากรุณาแก่ประชาชนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือ ทั้งในด้านวัตถุธรรมและในด้านนามธรรม เป็นต้นว่า พระราชทานพัสดุสิ่งของตลอดถึงทุนทรัพย์เพื่อการต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ และพระราชทานพระราชดำริ พระบรมราโชวาท อันเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เหล่านี้คือการทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อทาน การสละการให้ และทรงปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนทั้งวัตถุทานและธรรมทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชจริยาวัตรที่เป็นปกติเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางพระวรกายและทางพระวาจาตลอดไปถึงทรงมีพระราชหฤทัยที่สงบเยือกเย็นด้วยพระคุณธรรมไม่ว่าจะในเวลาที่กำลังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ หรือในเวลาที่ทรงพระสำราญเป็นการส่วนพระองค์ ฉะนั้น ไม่ว่าจะเสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ณ ที่ใด หรือประทับอยู่ ณ ที่ใด ก็เป็นที่ชื่นชมยินดีของคนทั่วไป และเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของผู้ได้พบเห็น นี่คือการทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อสี่ ความสำรวมหรือควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจาตลอดไปถึงใจให้เป็นปกติเรียบร้อย และเนื่องจากทรงสำรวมพระราชอิริยาบถทางพระวรกายและทางพระวาจา ตลอดถึงพระราชหฤทัยด้วยให้สงบเรียบร้อยเป็นปกติอยู่เสมอ ฉะนั้น จึงไม่ปรากฏว่าได้ทรงแสดงพระอาการเกรี้ยวกราดโกรธเค้นต่อใคร ๆ นี่ก็คือทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในพระคุณธรรมข้อ อักโกระ ความไม่โกรธเค้นเกรี้ยวกราด แต่ตรงกันข้าม ทุกคนย่อมประจักษ์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ด้วยความสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคนในทุกโอกาสเสมอ แม้บางครั้งจะทรงกรากกราพระวรกายอยู่ท่ามกลางแสงแดดหรือสายฝนก็ตาม นี่คือการทรงปฏิบัติอยู่ในพระคุณธรรมข้อมัททวะ ความสุภาพอ่อนโยนตามเหมาะสมควรแก่สถานภาพ

พระราชกรณียกิจต่าง ๆ นั้นล้วนเป็นการพระราชทานพระมหากรุณา เป็นการพระราชทานประโยชน์สุขแก่ประชาชน ไม่มีพระราชกรณียกิจอันใดที่ทรงปฏิบัติไปเพื่อสร้างความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในทางทรัพย์สินร่างกายหรือชีวิตจิตใจ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทรงปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในพระคุณธรรมข้ออวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนโดยประการทั้งปวง

และในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ทุกคนก็คงจะสังเกตเห็นได้ว่า ทรงปฏิบัติด้วยความซื่อตรงและเที่ยงตรงเสมอ กล่าวคือ ซื่อตรงต่อพระองค์เอง ซื่อตรงต่อพระราชภารกิจ และซื่อตรงต่อประชาชน และยังทรงปฏิบัติพระองค์เป็นผู้เที่ยงตรงต่อเวลาเที่ยงตรงตามธรรม คือตรงตามความถูกต้องยุติธรรมด้วย นี่คือการทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อ อาชชวะ ความซื่อตรง

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ได้ทรงปฏิบัติไป ด้วยพลังแห่งพระคุณธรรมดังกล่าวมานั้น เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้ว ก็ได้ชื่อว่า ทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อสุดท้าย คือ อวิโรธนะ ความไม่ปฏิบัติให้ผิดไปจากทำนองคลองธรรม ความหมายโดยตรงก็ได้แก่การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ไปตามครรลองแห่งทศพิธราชธรรมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ความหมายโดยอ้อมก็หมายรวมถึง การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและการที่ทรงมีพระราชจริยาวัตรใน

ด้านต่าง ๆ ไปตามที่ถูกที่ควร ตามครรลองของกฎระเบียบของสังคม จารีตประเพณีอันดีงามของชาติ และพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ราชเจ้าทั้งหลายได้ทรงปฏิบัติสืบ ๆ กันมาโดยมิได้คลาดเคลื่อน กล่าวโดยสรุปก็คือ ทรงปฏิบัติถูกต้องเป็นธรรมดาตามธรรมดา สมดังพระราชปณิธานในการปกครองแผ่นดิน ที่ได้พระราชทานเป็นพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

หากจะถามว่า ผลแห่งการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติดำเนินอยู่ในครรลองแห่งทศพิธราชธรรม ทั้งในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรส่วนอื่น ๆ นั้น มีเป็นประการใดบ้าง ก็คงจะตอบได้ด้วยคำถวายอาศิรวาทราชสดุดี และถวายชัยมงคล ของท่านนายกรัฐมนตรี ในงานสโมสรสันนิบาต ในวโรกาสวันฉัตรมงคล อันกล่าวได้ว่าเป็นสุนทรพจน์ถ้อยคำที่งดงามถูกต้องเหมาะสม เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ณ ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งขอคัดมาบางตอน ดังนี้

“พระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญ ถ้วนบริสุทธิ์ บริบูรณ์ทุกสถาน ด้วยบุญญาธิการบารมีอันยิ่งใหญ่ ทรงสถิตสถาพรในราไชสวรรย์พิภพนิกรไทยตลอดจนชาวต่างประเทศทั้งปวง ได้พึงพระบรมโพธิสมภารร่มเย็นเป็นสุขตราบเท่าทุกวันนี้ พระมหากษัตริย์คุณและพระมหาบารมี แผ่ปกเกล้าปกกระหม่อม ประดุจดวงประทีปส่องวิถีทางสว่างสวัสดิ์วัฒนาแก่ปวงอาณาประชาราษฎร์

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศพระบรมราชปณิธานในอันที่จะปกครองแผ่นดินโดยธรรม ได้ทรงพระวิริยะอุตสาหะตรากตรำบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขแห่งพสกนิกร ทรงเอื้ออาทรค้ำนึ่งในทุกข์สุขของทวยราษฎร์ เสมอเหมือนทุกข์สุขแห่งพระองค์ ทรงพระราชอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินไปศึกษาสภาพชีวิตของพสกนิกรทั่วทุกภูมิภาค แม้ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลคมนาคม ก็มีได้ยื้อหื้อต่อความลำบากตรากตรำพระวรกาย มีพระประสงค์จำนงในพระราชหฤทัยที่จะให้อาณาประชาราษฎร์มีความเกษมสุข มีวิถีทางดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นคุณแก่การธำรงรักษาเอกราชและการพัฒนาประเทศชาติ ให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศ โครงการตามพระราชดำริจึงขยายออกไปในหลายสาขา นับได้กว่า ๑,๐๐๐ โครงการ สอดคล้องด้วยหลักวิชาการพัฒนาชนบท ช่วยให้พสกนิกรได้มีอาชีพทำกิน มีการศึกษา และมีความเป็นอยู่ที่ถูกสุขลักษณะ โปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาการชลประทานและการคมนาคม พัฒนาพื้นดินให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์สมกับคำว่า “แผ่นดินทอง” พระราชจริยาวัตรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรากฏเป็นที่ประจักษ์แจ้ง เป็นบุญแห่งพสกนิกรที่ได้มีถิ่นพำนักอยู่ในสยามรัฐสีมาพระมหากษัตริย์คุณยี่งวันยี่งทวี ประคองดวงประทีปชัชวาล ดูกดิ่งมหาสมุทรอันไพศาลมิเคยเหือดแห้ง แม้ในบางครั้ง บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ขัดแย้งอันอาจนำไปสู่ความจลาจลวุ่นวาย ก็ทรงแผ่พระบรมเดชานุภาพพระงับดับเรื่อง

ร้ายคลี่คลายปัญหา นำสันติสุขและความร่มเย็นคืนสู่สยามรัฐสีมา ด้วย
เดชะพระมหาบารมีและพระปรีชาสามารถ

พิจารณาจากโครงการพระราชดำริทั้งหลาย พระราชดำรัส
พระราชวินิจฉัย และพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจสำเร็จลุล่วงด้วยพระราชอัจฉริยภาพอัน
ล้ำเลิศ ทรงรอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ หลายสาขาด้วยกัน เป็น
ที่ยกย่องเทิดทูนของนักวิชาการและผู้ชำนาญเฉพาะวิชา มหาวิทยาลัย
ต่าง ๆ ได้พูดกล่าวทุกกระหม่อมถวายปริญญาคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์
แต่พระองค์เป็นจำนวนมาก พระเกียรติคุณขจรจ่ายเป็นที่แซ่ซ้อง
สดุดีทั้งในและนานาประเทศทั่วโลก”

เมื่อได้พิจารณาคุณพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวตามที่ได้กล่าวมา พอเป็นสังเขป และประมวลสรุปด้วยคำถวาย
อาศิรวาทราชสดุดีของท่านนายกรัฐมนตรีข้างต้นนี้ ก็จะเห็นได้ว่า
ความเป็นผู้ปกครองหรือผู้นำของประชุมนั้น เป็นภารกิจที่หนัก
อย่างยิ่ง ทั้งทางกายและทางใจ ผู้ที่จะนำภารกิจนี้ไปสู่เป้าหมายหรือ
ทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้มีพลังสมบูรณ์
ทั้งพลังกายและพลังใจ หรือพลังภายนอกและพลังภายใน โดยเฉพาะ
คือพลังใจหรือพลังภายใน และพลังใจหรือพลังภายในนั้นก็ ได้แก่
พลังแห่งคุณธรรมนั่นเอง เป็นต้นว่า พลังแห่งความเสียสละ พลัง
แห่งเมตตากรุณา พลังแห่งความพากเพียรพยายาม พลังแห่งความ
อดทน พลังเหล่านี้มันเองที่ทำให้ผู้นำทนต์ ทนทำ ทนเสียสละ ทน

แบกภาระอันเนื่องด้วยประโยชน์และความสุขของคนอื่นอยู่ได้ และปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เหล่านั้นโดยไม่รู้สึกรว่าเป็นสิ่งหนักหนาและเหน็ดเหนื่อยแต่อย่างใด สามารถกระทำได้เหมือนสิ่งปกติธรรมดาทั่วไป ซึ่งความจริงข้อนี้ เราทั้งหลายก็คงจะเห็นได้จากการปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวอย่างนั่นเอง

การที่ได้มีความดำริจัดการสัมมนาในหัวเรื่องที่ว่า “การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม” เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสพิเศษดังกล่าวและเพื่อให้ข้าราชการมีความรู้ความเข้าใจ ตลอดถึงรณรงค์ให้ปฏิบัติในทศพิธราชธรรมนั้น นับว่าเป็นความดำริที่ดี เพราะการเฉลิมพระเกียรติที่แท้จริงนั้น คือการร่วมกันดำเนินตามรอยพระยุคลบาทในด้านต่าง ๆ ดังที่ปรากฏแล้วในพระราชกรณียกิจ เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้ผลดีได้กว้างขวางและยั่งยืนนาน ทั้งเป็นการกระทำที่จะทำให้แนวพระราชดำริและพระราชประสงค์สัมฤทธิ์ผลแผ่ไพศาลยิ่งขึ้นด้วย ฉะนั้น การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม ซึ่งเริ่มพัฒนาความรู้และความคิดนำขึ้นแล้ว ก็ต้องพัฒนาตลอดไปถึงการกระทำด้วย เพราะถ้าว่าพัฒนา นั้น มิได้หมายถึงเพียงพัฒนาความรู้หรือพัฒนาความคิดให้เจริญเท่านั้น แต่หมายเน้นถึงพัฒนาการกระทำให้เจริญ กล่าวคือเพียงแค่ว่ารู้หรือคิด ความเจริญไม่ปรากฏ แต่ความเจริญปรากฏขึ้นจากการกระทำ คนส่วนมากเมื่อพูดถึงเรื่องคุณธรรมหรือธรรม

มักจะเกิดความรู้สึกขยาตกแล้วว่า เป็นเรื่องยากหรือเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ เมื่อรู้สึกขยาตกแล้ว ก็ทำให้ถอยห่างและถอยหนี จึงไม่มีโอกาสได้สัมผัสคุณธรรม และไม่มีโอกาสได้รับรสของคุณธรรม พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า “ท่านทั้งหลายอย่ากลัวบุญ คือความดี เพราะคำว่า บุญ เป็นชื่อแห่งความสุข”^(๑) ฉะนั้น เมื่อได้กล้าและเริ่มลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างจริงจังต่อเนื่อง ก็จะประจักษ์ด้วยตนเองว่า คุณธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำให้ปฏิบัติเป็นข้อที่ปฏิบัติได้และให้เกิดความสุขความเจริญ การพัฒนาข้าราชการ ซึ่งถ้าจะพูดให้ตรงเป่าจริง ๆ แล้ว ก็คือการพัฒนาตนเองของแต่ละคน ด้วยถือคุณธรรมมีทศพิธราชธรรมเป็นหลักสำคัญจึงจะประสบความสำเร็จ

อนึ่ง เรื่องของคุณธรรมนั้น หากดูที่ชื่อหรือจำนวนข้อของคุณธรรมตามที่แสดงไว้แล้วก็จะรู้สึกว่ามากมายจนไม่น่าจะปฏิบัติได้หมดครบถ้วนเป็นแน่ แต่ความจริงแล้ว คุณธรรมต่าง ๆ นั้น มีความเกี่ยวเนื่องกันในทางปฏิบัติ กล่าวคือ ถ้าปฏิบัติคุณธรรมข้อหนึ่งได้ ก็จะส่งผลให้ปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ต่อไปได้สะดวกขึ้น ง่ายขึ้นหรือครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วย เช่น ถ้ามีศีล ก็จะทำให้มีทาน มีปริจาคะ มีอาชชวะ ตลอดไปถึงอภิกโกธะ อวิหิงสา ได้โดยง่าย หรือดีขึ้นไปเป็นต้น แต่ตรงกันข้าม คือ ถ้าขาดคุณธรรมข้อหนึ่ง ก็มัก

(๑) อภ. สคคก. ๒๓/๕๐

จะส่งผลให้ขาดคุณธรรมข้ออื่น ๆ ตามกันไปด้วย เพราะฉะนั้น ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ต้องลองทำและพยายามทำ ก็จะทำให้ได้โดยไม่รู้สึกลำบาก และเมื่อทำได้แล้วก็จะรู้สึกเป็นเรื่องปกติธรรมดา แล้วการพัฒนาทางคุณธรรมของท่านก็จะก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยไม่ยาก

ในที่สุดนี้ ขอเจริญพรทุกท่านปฏิบัติและชวนกันปฏิบัติพัฒนาด้วยทศพิธราชธรรม น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชสักการะ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยพร้อมเพรียงกัน

ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และถ้าจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องไม่ถูกไม่ควรประการใด ขอพระราชทานอภัย และขออภัยท่านผู้ฟัง ณ ที่นี้ด้วย

ขออำนาจพรแต่ทุกท่านที่ร่วมฟังบรรยากาศในวันนี้ และขอเชิญชวนทุกท่านร่วมอธิษฐานจิตถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ

ขออำนาจพร.

พระบรมราชา
เรื่องคุณธรรม ๔ ประการ

**“พระบรมราชา
เรื่องคุณธรรม ๔ ประการ”**

สมเด็จพระญาณสังวร

(เจริญ สุวฑฺฒโน)

“พระบรมราชาบาท เรื่องคุณธรรม ๔ ประการ”

สมเด็จพระญาณสังวร

(เจริญ สุวฑฺฒโน)

คนไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามาแต่อดีตกาลนานไกล โดยมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแกนนำ ด้วยเหตุนี้เอง คนไทยจึงรู้สึกต่อพระพุทธศาสนาว่า “ศาสนาของเรา” และเมื่อพูดถึงพระพุทธศาสนา ก็จึงพูดกันด้วยความคล่องปากว่า “พระพุทธศาสนาของเรา” โดยที่เกือบจะไม่มีใครเคยคิดเคยสงสัยเลยว่า พระพุทธศาสนามาจากไหน เกิดที่ไหน หรือว่า มีความเป็นมาอย่างไร เพราะเมื่อทุกคนเริ่มรู้เพียงสา ก็เริ่มได้รู้ได้ยิน “พระพุทธศาสนาของเรา” แล้ว นี่ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นได้มีส่วนอย่างสำคัญในการหล่อหลอมชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่เริ่มรู้เพียงสาทีเดียว

พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายและเจริญมั่นคงอยู่ในดินแดนประเทศไทยนี้มาเป็นเวลาช้านาน นับแต่เมื่อดัตช์แห่งพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนประเทศนี้ ก็ได้เจริญอภิมหาและแผ่ขยายอย่างมั่นคง ให้ร่มเงาเป็นที่ร่มเย็นแก่ประชาชนถ้วนหน้าเป็นลำดับ

มาโดยตลอดมิได้ขาดสาย หากจะพิจารณาถึงสาเหตุที่อำนาจให้ พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอยู่ในประเทศนี้ได้ด้วยดีตลอดมาดังกล่าว แล้วก็อาจจะกล่าวได้ว่ามีหลายสาเหตุ แต่สาเหตุที่นับว่าสำคัญประการ หนึ่งก็คือ องค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นแกนนำในการอุปถัมภ์บำรุง และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบต่อตลอดมา นับแต่อดีต จนปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ไทย ทุกพระองค์ได้ทรงเอาเป็นพระราชธุระในเรื่องพระพุทธศาสนา ทั้ง ในด้านการอุปถัมภ์บำรุง การสั่งสอนเผยแผ่และการประพฤติปฏิบัติ เป็นราชประเพณีสืบมา ด้วยเหตุนี้เอง องค์พระประมุขของชาติจึง ทรงถือเป็นพระราชกรณียกิจประการหนึ่งในอันที่จะต้องปกป้อง พระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่กับชาติไทย ดังจะเห็นได้จากความใน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนหนึ่งว่า

**“ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑเสมา รักษาประชาชนและมนตรี”**

ในด้านการสั่งสอนและเผยแผ่นั้น ก็พระราชทานพระบรม ราชูปถัมภ์ในทุกทาง นับแต่การสร้างสถานศึกษา สังกายนามพระไตร- ปิฎก จัดสร้างหรือจัดพิมพ์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการ ศึกษา กระทั่งพระมหากษัตริย์บางพระองค์ที่ทรงศึกษาเชี่ยวชาญ

ในพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ก็ทรงพระราชนิพนธ์ดำรับดำราห์หรือพระราชทานพระบรมราชาวาทสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เอง ดังเป็นที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้ว

ในด้านการประพฤติปฏิบัตินั้น ก็ทรงเอาเป็นพระราชธุระในอันที่จะให้ประชาชนประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมคุณธรรมตามความเหมาะสมแก่อัธภาพ ถึงกับบางยุคบางสมัยก็ทรงบังคับกวดขันโดยพระราชกำหนดบ้าง กฎหมายบ้าง ก็มี ทั้งนี้ก็ด้วยทรงห่วงใยในสันติสุขของประชาชน แต่ที่นับว่าสำคัญยิ่งนั้นก็คือ องค์พระมหากษัตริย์เองก็ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม และบางพระองค์ก็ได้เสด็จออกทรงผนวชในพระพุทธศาสนาชั่วระยะเวลาหนึ่งด้วยสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการพระราชทานแบบอย่างอันดีเลิศในการประพฤติปฏิบัติศีลธรรมและคุณธรรมแก่ประชาชน ข้อเท็จจริงเหล่านี้มีปรากฏให้เราเห็นตลอดมาในประวัติศาสตร์ของไทย

ทั้งนี้ ก็โดยที่ทรงประจักษ์แก่พระราชหฤทัยว่า พระพุทธศาสนานั้นมีคุณอนันต์ต่อชีวิตของทุกคนที่รู้จักนำมาปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม ดังพระบรมราชาวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่พระราชทานในต่างโอกาสว่า

“กรณีกิจอันสำคัญคือการส่งเสริมประชาชนให้มีพระรัตนตรัยและธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักของใจ และความประพฤติด้วยศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง...”

“พระพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องสนใจ เป็นสิ่งที่ทุกคนจะได้ประโยชน์ถ้าเข้าไปในทางที่ถูก และเป็นสิ่งที่ไม่ยากที่จะปฏิบัติ...”

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการณ์ปัจจุบัน อันเป็นยุคที่เต็มไปด้วยปัญหานานาประการนั้น คุณธรรมยังมีความสำคัญและจำเป็นมาก ในอันที่จะช่วยผดุงชีวิตให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นท่ามกลางสถานการณ์อันหลากหลายได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท แสดงให้เห็นว่า

“ถึงแม้เราจะอยู่ในท่ามกลางความเจริญรุดหน้าแห่งยุคปัจจุบันอย่างไร เราก็ทอดทิ้งการศึกษาทางด้านจิตใจและศีลธรรมจรรยาไม่ได้ ตรงข้ามเราควรจะทำให้จิตใจสั่งสอนกันให้หนักแน่นทั่วถึงยิ่งขึ้น เพื่อให้มีความคิดความเข้าใจถูกต้องสอดคล้องกับสถานการณ์แวดล้อมที่วิวัฒนาการไปไม่หยุดยั้ง”

และสำหรับชีวิตและสถานการณ์ในประเทศไทยนั้น ก็ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ในคราวพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ ว่า

“การรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยให้ดำรงมั่นคงยืนยาวไปถือว่าเป็นกรณีกิจอันสำคัญสูงสุด นอกจากต้องอาศัยการบริหารประเทศที่ฉลาดสามารถและสุจริตเป็นธรรมดาแล้ว ยังต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนทั้งประเทศด้วย คือประชาชนแต่ละคนจะต้องชวนช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์ และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสมควรแก่ฐานะของตน ๆ...”

พระบรมราโชวาทนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่จะต้องมียู่คู่กับชาติไทย และชาวไทยไม่ว่าในสถานการณ์ ใด ๆ โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบัน ยิ่งมีความสำคัญและ จำเป็นมากขึ้น และในพระบรมราโชวาทองค์เดียวกัน ก็ได้พระราช ทาน “คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ” เพื่อความมั่นคงก้าวหน้าและบังเกิดความสุขความร่มเย็นแก่ประเทศ ชาติไว้ ๔ ประการ คือ

๑. การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติ ปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

๒. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติ อยู่ในความสัจความดีนั้น

๓. การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วง ความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

๔. การรู้จักสละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประ โยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

พระบรมราโชวาทในคุณธรรม ๔ ประการนี้ ก็พระราชทาน ตามนัยแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนานั่นเอง แต่ได้ทรงนำเอามา ประยุกต์ในด้านความหมายและแนวทางการปฏิบัติให้พอเหมาะ แก่การที่ทุกคนสามารถจะปฏิบัติได้ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า คุณธรรม ๔ ประการนี้เป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตใน ทางโลก ดังที่ท่านเรียกว่า **ฆราวาสธรรม** คือธรรมสำหรับผู้ครอง

เรือน หรือชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง หรือหากจะกล่าวอย่างภาษาสมัยใหม่ก็เรียกว่า **คุณสมบัติของชาวบ้านที่ดี**

คุณธรรม ๔ ประการในพระบรมราโชวาทดังกล่าวนี้ มีความหมายครอบคลุมกว้างขวาง คือรวมไว้ซึ่งความหมายทั้งในด้านศีลธรรมและคุณธรรม เป็นคุณธรรมที่พอเพียงแก่การปฏิบัติสำหรับที่จะสร้างความสำเร็จให้แก่ชีวิตและสร้างประโยชน์สุขให้แก่สังคมและประเทศชาติของตนของคนทั่วไป ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม ๔ ประการนี้นับว่ามีความกะทัดรัดและชัดเจนในตัวเองแล้ว ทั้งในแง่ของความหมายและแนวทางในการปฏิบัติ จนไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องอธิบายเพิ่มเติมอีก แต่อาจจะมีบางท่านที่มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาน้อย อาจยังมองไม่เห็นความสมบูรณ์แจ่มชัดในพระบรมราโชวาทนี้ ฉะนั้นในที่นี้จึงใคร่ขอขยายความเพื่อชี้ประเด็นของความหมายและความสัมพันธ์ต่อเนื่องในการปฏิบัติตามแนวแห่งพระบรมราโชวาทนี้ให้ง่ายขึ้นสำหรับบางท่านบางคนดังกล่าวแล้ว

ธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนานั้นมีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน หรือว่ามีผลกระทบถึงกันโดยตลอด กล่าวคือ การปฏิบัติธรรมข้อหนึ่ง ก็จะส่งผลให้สามารถปฏิบัติธรรมข้ออื่นได้ง่ายขึ้น หรือส่งผลให้เกิดคุณธรรมอย่างอื่นตามมาอีกด้วย เป็นต้นว่า ผู้ที่ตั้งใจรักษาศีลอย่างจริงจัง ก็ย่อมจะส่งผลให้กลายเป็นผู้ที่มีคุณธรรมอย่างอื่นตามมาด้วยหรือทำให้เป็นผู้สามารถปฏิบัติรักษาคุณธรรม

อื่น ๆ ที่สูง ๆ ขึ้นไปได้ง่ายขึ้นและดีขึ้นด้วย ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติคุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างจริงจัง ก็ย่อมจะส่งผลให้กลายเป็นผู้มีศีล หรือรักษาศีลได้สมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้นด้วย เมื่อธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นดังนี้ คุณธรรม ๔ ประการในพระบรมราโชวาทดังกล่าวนี้ จึงมีความหมายครอบคลุมทั้งในด้านศีลธรรมและคุณธรรมอยู่ในตัว ดังจะชี้ให้เห็นในบางประเด็นพอเป็นตัวอย่างดังนี้

คุณธรรมข้อที่ ๑ คือการรักษาความสัตย์ การมีคุณธรรมข้อนี้ย่อมทำให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต และเมื่อเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตแล้ว การที่จะไปกระทำการต่าง ๆ ที่ผิดศีลธรรมก็ย่อมจะไม่มี คนเช่นนี้ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลธรรมโดยอัตโนมัติ คนที่ซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้นจึงจะมีความจริงใจต่อตัวเอง และผู้ที่มีความจริงใจต่อตัวเองนั้น เมื่อแสดงออกมาภายนอก ก็จะปรากฏเป็นความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานเป็นต้น อันเป็นส่วนที่ตนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งก็เท่ากับเป็นการแสดงความจริงใจต่อคนอื่นนั่นเอง ทั้งนี้ก็เพราะว่าคนที่มีความรับผิดชอบอย่างแท้จริงนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความสำนึกอยู่ภายในจิตใจเสมอว่าตนเป็นใคร มีหน้าที่อะไร และควรทำอย่างไร เป็นต้น ฉะนั้น คนที่จะจริงใจต่อผู้อื่นได้นั้น จึงต้องเป็นคนที่มีจริงใจต่อตัวเองก่อนเป็นประเดิม และจากการที่มีความสัตย์และความจริงใจต่อตัวเองนี้เองที่จะนำไปสู่การปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม เฉพาะนั้น คุณธรรมข้อนี้จึงเป็นที่มา

ของความซื่อสัตย์สุจริตและความรับผิดชอบของคนในสังคม อันเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการสร้างประโยชน์และความเป็นธรรมในสังคม

คุณธรรมข้อที่ ๒ คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น หากจะกล่าวสั้นเพื่อเข้าใจง่ายก็คือ การสามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในกฎในระเบียบที่พึงทำตามต้องการได้นั้นเอง คนที่ควบคุมจิตใจของตนเองไม่ได้ หรือกล่าวสั้นว่า ควบคุมตนเองไม่ได้นั้น ยากที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน ยิ่งการรักษาศีลและประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยแล้ว ก็แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ฉะนั้น คุณธรรมข้อนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการที่จะมีคุณธรรมข้ออื่น ๆ ต่อไป แต่คนที่ควบคุมตนเองได้เป็นอย่างดีนั้น ก็คือคนที่มีความสัจความจริงใจต่อตนเองนั่นเอง

คุณธรรมข้อที่ ๓ คือการอดทน อดกลั้น และอดออม การอดทนนั้นหมายถึงอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากทางกาย หรือปัญหาภายนอก ส่วนการอดกลั้นนั้นหมายถึงอดกลั้นต่ออารมณ์ หรือความรู้สึกนึกคิดที่ไม่ดี อันนับได้ว่าเป็นปัญหาภายใน คนที่อดทนและอดกลั้นต่อปัญหาทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดีเท่านั้น จึงจะเป็นคนดีมีศีลธรรมได้ และคนในลักษณะนี้เท่านั้นจึงจะอดออมคือสร้างเนื้อสร้างตัวได้ หรือสามารถประคับประคองตนให้ดำเนินชีวิตไปอย่างพอเหมาะพอสมแก่อัตภาพได้ ไม่ลุแก่อำนาจของความ

อยากความต้องการในทางที่ผิด ๆ จนกลายเป็นคนทujurิตสร้างปัญหาให้แก่สังคมและประเทศชาติ คนที่จะสามารถอดทน อดกลั้น และอดออมได้เป็นอย่างดีนั้นก็จะต้องมีคุณธรรม ๒ ข้อข้างต้นประจำใจอยู่ด้วยเสมอ นั่นเอง

คุณธรรมข้อที่ ๔ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทujurิต และรู้จักเสียสละนั้น เป็นข้อที่จะช่วยกระตุ้นเตือนให้คนทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติไม่เพียงแต่มุ่งหวังเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น และก็คุณธรรม ๓ ข้อแรกนั่นเองที่จะช่วยผลักดันให้เกิดคุณธรรมข้อที่ ๔ หรือช่วยหนุนให้ปฏิบัติคุณธรรมข้อที่ ๔ นี้ได้สะดวกเต็มที่

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้มีความเกี่ยวเนื่องสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเป็นคุณธรรมที่คนทุกชั้นทุกระดับ ทุกฐานะหน้าที่สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติได้ตามควรแก่ฐานะและหน้าที่ของตน ๆ กล่าวคือ ถ้าประชาชนทั่วไปมีคุณธรรมเหล่านี้ประจำใจอย่างครบถ้วน ก็ย่อมจะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เป็นนักปกครองที่ดีของประเทศ เป็นผู้นำที่ดีของประชาชน อย่างแน่นอน

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระบรมราชาบาทเรื่องคุณธรรม ๔ ประการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเลือกสรรและกลั่นกรองมาพระราชทานแก่พสกนิกรของพระองค์ได้อย่างเหมาะสมยิ่ง เพราะทุกคนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์และ

ผลดีแก่ชีวิตของตนเองและสังคมได้ตามควรแก่อัธยาศัย

อนึ่ง หากทุกคนได้หันกลับมาพิจารณาคุณที่ตัวเองของแต่ละคนแล้ว ก็จะพบว่า คุณธรรมเหล่านี้ล้วนมีอยู่ในตัวเราทุกคนอยู่แล้ว มากบ้าง น้อยบ้าง แต่ไม่ค่อยสม่ำเสมอเท่านั้น เพราะความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงานของแต่ละคนนั้น ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมเหล่านี้มาด้วยกันทั้งนั้นไม่มากก็น้อย ฉะนั้นหากทุกคนได้พิจารณาสำนึกพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม ๔ ประการนี้อย่างจริงจัง ถ่องแท้แล้ว ก็จะช่วยกระตุ้นให้พลังธรรมอันมีอยู่ในชีวิตจิตใจของแต่ละคนดังกล่าวแล้วเพิ่มพูนมีพลังกำลังมากขึ้น จนกลายเป็นคนที่มีความกล้าวกกล้าหาญในการเว้นชั่วทำดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างเต็มที่ ฉะนั้นคุณธรรม ๔ ประการตามพระบรมราโชวาทนี้ จึงควรได้รับการปลูกฝังให้เป็นรากฐานของชีวิตและสังคมไทยเพื่อ “ความมั่นคงก้าวหน้าและบังเกิดความสุขความร่มเย็นแก่ประเทศชาติ” สืบไป

